

---

# TASAVVUFTA İLERİ ARAŞTIRMALAR

Editör: Doç.Dr. Osman Nuri KARADAYI

---

# Tasavvufta İleri Araştırmalar

**Editör**

Doç. Dr. Osman Nuri KARADAYI

**yaz**  
yayınları

2024

## Tasavvufta İleri Araştırmalar

Editör: Doç. Dr. Osman Nuri KARADAYI

---

### © YAZ Yayınları

Bu kitabın her türlü yayın hakkı Yaz Yayınları'na aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 sayılı Kanun'un hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın önceden izni alınmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

---

E\_ISBN 978-625-6171-47-3

Aralık 2024 – Afyonkarahisar

Dizgi/Mizanpaj: YAZ Yayınları

Kapak Tasarım: YAZ Yayınları

YAZ Yayınları. Yayıncı Sertifika No: 73086

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3  
İscehisar/AFYONKARAHİSAR

[www.yazyayinlari.com](http://www.yazyayinlari.com)

[yazyayinlari@gmail.com](mailto:yazyayinlari@gmail.com)

[info@yazyayinlari.com](mailto:info@yazyayinlari.com)

## İÇİNDEKİLER

|                                                                                                      |          |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------|
| <b>DKAB Müfredatında Yer Alan Tasavvuf Konularının<br/>Öğretmen Görüşleri Açısından Analizi.....</b> | <b>1</b> |
| <i>Fatih CERRAH, Osman Nuri KARADAYI</i>                                                             |          |

|                                                                                              |           |
|----------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| <b>Harputlu Abdülhamid Hamdi Efendi'nin<br/>Kasîde-i Münferice Tahmîsi ve Tercümesi.....</b> | <b>31</b> |
| <i>Sefa SOYDAN, Osman Nuri KARADAYI</i>                                                      |           |

*"Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve her türlü içeriğin sorumluluğu yazar veya yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek mali ve hukuki sorumluluk da yazarlara aittir."*

# DKAB MÜFREDATINDA YER ALAN TASAVVUF KONULARININ ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ AÇISINDAN ANALİZİ<sup>1</sup>

**Fatih CERRAH<sup>2</sup>**

**Osman Nuri KARADAYI<sup>3</sup>**

## 1. GİRİŞ

İnsanların din eğitime yönelimlerinin arttığı günümüzde, ortaya çıkan ihtiyaçlar çerçevesinde din eğitiminin hem içeriği hem de metot ve yöntemleri değişmiştir. Geçmişe nazaran bugün din eğitiminde artık ilmiyal bilgilerine yer verilip, sadece inanılan dinin eğitimi ve öğretiminin yapılması yerine daha çok sosyolojik ve psikolojik gerçeklikler dikkate alınarak çoğulcu bir yöntem takip edilmektedir (Köylü, 2020: 10). Etkili bir din öğretimi nasıl olmalıdır? Sorusundan hareketle öncelikle din öğretimi ve din eğitimi kavramlarının tanımlarına bakmak gerekir. Din öğretimi ifadesi dinin ibadet, ahlak, itikat, ibadet ve muamelata dair konularını bilmek, gerektiğinde söylemek ve dinin hangi kuralları (helal, haram, farz, vacip ve sünnet hakkında) koyduğunu öğrenmeyi akla getirir (Aydın, 2021: 79). Din eğitimi ifadesi ise bir süreç anlatmakta olup

---

<sup>1</sup> Bu çalışma Atatürk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen “*Milli Eğitim Bakanlığı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Müfredatı ve Ders Kitaplarının Tasavvuf Açısından Analizi*” isimli Yüksek Lisans Tezi ve SYL-2023-12024 kodlu Lisansüstü Tez Projesinden üretilmiştir.

<sup>2</sup> Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri ABD Tasavvuf Bilim Dalı Yüksek Lisans Mezunlu, [fcerrah1@hotmail.com](mailto:fcerrah1@hotmail.com), ORCID: 0000-0003-0549-8349.

<sup>3</sup> Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü. email: [ottomannuri@hotmail.com](mailto:ottomannuri@hotmail.com), ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0253-907X>.

bireyde fitraten var olan inanma duygu ve ihtiyacı çerçevesinde din olgusunu kavramasına rehberlik etme ve inandığı dinin vaz ettiği yaşam tarzını öğrenmesine yardımcı olma aşamalarını ifade eder (Doğan ve Ege, 2021: 61). Bu standarda sahip bir dini eğitim imkânı sağlandığında birey din eğitimi aracılığıyla kendi içsel değerlerini anlama ve bu değerlere uygun bir yaşam sürme fırsatına sahip olacaktır.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatı doğrultusunda ilköğretim ve ortaöğretimde verilen DKAB derslerinde din eğitimi imkânı sunulmuştur. DKAB dersi vasıtasıyla din eğitimi süreci ilkokul 4. sınıftan ortaöğretim 12. sınıf sonuna kadar devam eder. DKAB dersi öğretim programında öğrencilerin adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik gibi değerlere sahip olması amaçlanmıştır. (DKAB Öğretim Programı, 2018: 8). Bu amaç doğrultusunda müfredat içerisine birçok öğrenme alanı ve ünite konulmuştur. Bu öğrenme alanlarından birisi de tasavvuftur. DKAB ders müfredatında tasavvuf konularının bulunması öğrencilerin İslam'ın sadece dışsal ritüellerle değil, aynı zamanda içsel bir derinlikle yaşanan bir din olduğunu anlamalarına katkı sağlayabilir. Ayrıca bireyde ahlaki erdemlerin gelişmesine de yardımcı olur. Dinin en önemli hedeflerinden biri olan güzel ahlakın kazanılması ve sağlam bir kişilik yapısının oluşması açısından da tasavvuf önemli bir faktördür. Bu bağlamda tasavvufun özellikle tarihsel süreçte inanan bireylerin ve toplumların düşünsel, duygusal, davranışsal ve ahlakî gelişimlerine önemli katkılar sağladığı ifade edilebilir (Beken, 2020: 257). Günümüz eğitim sisteminde de davranışsal ve ahlaki problemlerin varlığı dikkat çekmektedir. Eğitimdeki bu problemlere tasavvufî eğitim yöntemleriyle çözüm bulunabilir. Bu açıdan müfredatta yer alan tasavvufla ilgili konuların içeriği ve kapsamı çok önem kazanmaktadır.

DKAB Dersi ilk ve orta öğretimde okutulması zorunlu bir derstir. Bu ders için hazırlanan kitaplar içerisinde Tasavvufa dair konu ve kavramlar da yer almaktadır. Bu konu ve kavramların ne olduğu, bütün içerisinde ne kadar yer aldığı kanaatimizce önemlidir. Çünkü tasavvuf ve bağlantılı olarak tarikat kavram ve olguları hem tarihsel süreç hem de içinde bulunduğumuz dönem ve şartlar itibariyle önem arz etmektedir. Özellikle sıkça medyada yer alan tarikatlarla ilgili olumsuz örnek ve uygulamalar bu gündemden uzak kalamayan çocukları da etkilemektedir. Bu yönlendirmenin yarattığı tasavvuf ve tarikatlere ilişkin olumsuz algıların ele alınarak ve doğru bilgi aktarımıyla desteklenerek sürecin olumluya dönüştürölmesi gereken en doğru yerin okullar ve en uygun zamanın da bu yaş dönemleri olduğu söylenebilir. Bu yüzden DKAB müfredatında yer alan tasavvufa dair konuların hem nicelik hem de nitelik açısından ele alınması gerekliliği açıktır.

Bu sürecin sağlıklı ve başarılı bir şelilde yürütölebilmesi açısından bu konu ve kavramların öğreticisi durumunda olan öğretmenlerin içeriğe dair görüşleri önemlidir. Zira bahsettiğimiz olumsuz algı ve sorularla birebir muhatap olmaktadır ve konuya dair müfredatın bu olumsuz algı ve sorular karşısındaki durumunu da en iyi bu grup tecrübe etmektedirler. Bu çalışmada, Temel Eğitim ve Ortaöğretim kademelerinde DKAB derslerine giren Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin DKAB müfredatında yer alan tasavvufia ilgili konular hakkındaki görüşleri incelenmiştir. Ayrıca araştırmaya katılan öğretmenlerin eğitim durumu, mesleki deneyimi, cinsiyeti, görev yapılan okul türü gibi değişkenleri de göz önüne alınarak ilgili müfredat hakkında öğretmen görüşlerinin alınması ve din eğitiminde tasavvufun etkin bir şekilde kullanılabilmesi için eksik veya geliştirilebilecek alanların tespit edilmesiyle beraber önerilerin oluşturulması amaçlanmıştır.

Değişen ve gelişen dünyada eğitim sisteminde uygulanan öğretim programları sürekli değişmekte, ihtiyaca göre güncellenmektedir. Öğretim programları her ne kadar alanında uzman kişiler tarafından hazırlansa da bu programların sahada nasıl uygulandığı ve elde edilen sonuçların değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Sahadan elde edilen sonuçlar programın amacına ulaşp ulaşmadığını gösterir. Bu çalışmada, temel eğitim ve ortaöğretimde görev yapan öğretmenlerin görüşlerine başvurulmuştur. Öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesi, yapılan müfredat değişikliğinin istenen sonuçları sağlayıp sağlamadığı hakkında bir kanaate ulaşmayı sağlayacaktır. Ayrıca müfredatta bir eksiklik varsa bunun görülmesine de yardımcı olacaktır.

## **2. ARAŞTIRMANIN AMACI, SORULARI VE YÖNTEMİ**

### **2.1. Araştırmanın Amacı**

Bu çalışmada öncelikle öğretmenlerin DİKAB ders kitaplarında tasavvufa dair konu ve kavraların işlenişine bakış açıları ele alınarak, müfredatın eksik, hatalı yönleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

### **2.2. Araştırmanın Problemi**

Araştırmamıza temel oluşturan ve kapsamını belirleyen problem cümlesi şöyledir:

Araştırmaya katılan öğretmenlerin tasavvufa dair konuların DKAB ders kitaplarında yer almasına bakışları nasıldır?

Bu temel problemin yanında araştırmada aşağıdaki alt problemlerde yer almaktadır.

- Öğretmenler açısından DKAB kitaplarında yer verilen Tasavvuf konuları nitelik açısından yeterli midir?
- Öğretmenler açısından DKAB kitaplarında yer verilen Tasavvuf konularına öğrencilerin yaklaşımı nasıldır?
- Öğretmenler açısından Tasavvufa dair konuların öğrenciler üzerinde herhangi bir etkisi var mıdır?
- Öğretmenlerin Alevilik-Bektaşilik konusunun DKAB kitaplarında yer almasına bakışları nasıldır?

### **2.3. Araştırmanın Yöntemi**

Bu çalışma betimsel bir araştırma olup, örneklemi kartopu örneklem tekniği ile belirlenmiştir. Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmıştır. Söz konusu görüşme formları iki uzman tarafından değerlendirilmiş ve böylece öneriler doğrultusunda son hali verilmiştir. Araştırma konusunu daha iyi kapsayacak sorularla sahaya çıkılarak MEB’de görevli öğretmenlerle görüşme yapılmıştır. Yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler yorumlayıcı bir yaklaşımla analiz edilmiştir.

Çalışmamızla ilgili olarak Etik Kuruldan alınan onay<sup>4</sup> doğrultusunda görüşmeler yüz yüze gerçekleştirilmiş, katılımcının izni ile ses kaydı yapılmıştır. Kayıt altına alınan görüşmeler daha sonra araştırmacı tarafından bant-kayıt çözümlemesi yapılmıştır. Bu süreçten ortaya çıkan veriler ise içerik analizine tabi tutulmuştur. Görüşme verilerinden hareketle şu kategoriler oluşturulmuştur: tasavvufa dair konuların müfredatta nicelik ve nitelik açısından ele alınışı, öğretmenlerin tasavvufa dair konulara ilgi ve bakışları, Alevilik-Bektaşilik konusunun işlenişi ve öğretmen-öğrenci

---

<sup>4</sup> 5.01.2023 tarih, 2023/41-2 ve E.88656144-000-2300006509 sayılı kararla Atatürk Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu etik izni alınmıştır.

gruplarının bu konuya ve müfredatta yer alışına bakışları, tasavvufa dair konuların işlenmesinin ğrenci üzerindeki etkileri. Ayrıca her bir kategoriye ait kodlar oluşturulmuştur. Yine görüşmecilerin bazı görüşleri de doğrudan alıntı olarak metin içerisinde verilmiştir. Bu tür doğrudan alıntılar, ifade sonunda cinsiyet, mezuniyet, görev yapılan okul türü, yaş ve görev yılı kodlanarak verilmiştir.

Araştırma alanı, Erzurum ili merkez ilçeleridir. Araştırmamızın rnekleme amaçlı örnekleme tekniği ile seçilen Erzurum ili merkez ilçelerinde görev yapan 25 öğretmenlerden oluşmaktadır.

#### **2.4. Araştırmanın rnekleme**

Örnekleme, hakkında araştırma yapılan evrenden çeşitli yöntemlerle seçilir ve onun sınırlı bir parçasıdır (Büyüköztürk, akmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2013). Bu çalışmanın örnekleme de bir seçkisiz örnekleme çeşidi olan amaçsal örnekleme yöntemi ile oluşturulmuştur. Amaçsal rnekleme, çalışmanın amacına bağlı olarak bilgi açısından zengin durumların seçilerek derinlemesine araştırma yapılmasına imkân sunar (Büyüköztürk, vd. , 2013).

Çalışma, 2022/2023 eğitim-ğretim yılında Temel Eğitim (4-8) ve Ortaöğretimde (9-12) okutulan DKAB ders kitaplarıyla sınırlıdır. Araştırma, Erzurum İli merkezinde görevli öğretmenlerle gerçekleştirilen görüşmelerle sınırlıdır. Çalışmamızda görüşlerine başvurduğumuz öğretmenlerin bilgileri aşağıda gösterilmiştir.

**Tablo 1. Katılımcı Öğretmenlerin Demografik Dağılımı**

| Katılımcı | Cinsiyet | Yaş | Görevdeki Yılı | Mezuniyet | Görev Yaptığı Okul Türü |
|-----------|----------|-----|----------------|-----------|-------------------------|
| 1         | Kadın    | 40  | 9              | DİKAB     | Ortaokul                |
| 2         | Erkek    | 43  | 20             | İlahiyat  | Lise                    |
| 3         | Erkek    | 29  | 8              | DİKAB     | Ortaokul                |
| 4         | Kadın    | 29  | 7              | İlahiyat  | Ortaokul                |
| 5         | Erkek    | 42  | 12             | İlahiyat  | Lise                    |
| 6         | Kadın    | 41  | 17             | DİKAB     | Ortaokul                |
| 7         | Erkek    | 44  | 21             | İlahiyat  | Ortaokul                |
| 8         | Kadın    | 41  | 18             | DİKAB     | Ortaokul                |
| 9         | Erkek    | 52  | 24             | İlahiyat  | Ortaokul                |
| 10        | Erkek    | 29  | 9              | DİKAB     | Ortaokul                |
| 11        | Erkek    | 53  | 30             | İlahiyat  | Lise                    |
| 12        | Erkek    | 43  | 21             | DİKAB     | Lise                    |
| 13        | Kadın    | 33  | 9              | İlahiyat  | Ortaokul                |
| 14        | Kadın    | 30  | 4              | DİKAB     | Lise- Ortaokul          |
| 15        | Kadın    | 44  | 13             | İlahiyat  | Ortaokul-İlkokul        |
| 16        | Erkek    | 42  | 19             | İlahiyat  | Lise                    |
| 17        | Kadın    | 30  | 9              | DİKAB     | Ortaokul                |
| 18        | Erkek    | 27  | 1              | İlahiyat  | Lise                    |
| 19        | Erkek    | 48  | 13             | İLİTAM    | Lise-Ortaokul           |
| 20        | Kadın    | 28  | 5              | İlahiyat  | Ortaokul                |
| 21        | Erkek    | 34  | 10             | İlahiyat  | Ortaokul                |
| 22        | Erkek    | 51  | 20             | İlahiyat  | Lise                    |
| 23        | Erkek    | 49  | 17             | DİKAB     | Ortaokul                |
| 24        | Kadın    | 30  | 8              | İlahiyat  | Ortaokul-Lise           |
| 25        | Erkek    | 54  | 30             | İlahiyat  | Lise                    |

### 3. ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN ANALİZİ

#### 3.1. Öğretmen Gözüyle Tasavvufta İlgili Konuların DKAB Müfredatında Yer Alması

DİKAB müfredatında yer alan tasavvuf ilgili konuların öğretmen gözüyle değerlendirilmesinden önce DİKAB müfredatına uygun olarak geliştirilen ders kitapları, içerik açısından detaylı bir analize tabi tutulmuştur. Bu analiz sonucunda müfredatın bütününe bakıldığında; Temel Eğitim (4.5.6.7.8. sınıflar) DKAB dersi öğretim programında, tasavvuf öğretimine müstakil bir bölüm olarak sadece 7. sınıfta “İslam Düşüncesinde Yorumlar” ünitesinde yer verildiğı, Ortaöğretim DKAB dersi öğretim programında, tasavvuf öğretiminin 12. sınıfta “İslam Düşüncesinde Tasavvufi Yorumlar” ünitesinde yer aldığı, temel eğitim ve ortaöğretim **DKAB** da yer alan tasavvuf ünite içerikleri incelendiğinde, tasavvufun ana konuları göz önüne alındığında kapsam açısından dengesiz bir dağılım yapıldığı, Tasavvuf daha geniş bir kavram olmasına rağmen onun bir bölümünü oluşturan tarikatlar konusuna daha çok yer verildiğı tespit edilmiştir.

Öğretim Programları, öğrencilerin her sınıf seviyesinde ulaşmaları gereken bilgi ve beceri düzeyini belirten, öğrenme hedeflerini ortaya koyan ve bu doğrultuda öğretmene de eğitsel liderlik anlamında yol gösteren kılavuzdur. Milli Eğitim Bakanlığı her ders için bir program hazırlar ve bunu belirli zaman dilimlerinde değişen ve gelişen koşullara göre günceller. DKAB öğretim programları da bu doğrultuda hazırlanmış ve değişen koşullar ve dönemin şartlarına uygun olarak güncellenmiş veya yeniden yazılmıştır. 2010 yılında uygulamaya konulan DKAB öğretim programı 2018 yılında genel çerçeve ve anlayış aynı kalmak kaydıyla tekrar gözden geçirilerek revize edilmiş, öğrenme alanları kaldırılmış, üniteler yeniden düzenlenerek uygulamaya konmuştur. Çalışmamıza konu olan 2018 yılı DKAB öğretim programı da 2024 yılında yeniden değiştirilmiş Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli çerçevesinde yepyeni bir öğretim

programı (müfredatı) hazırlanmıştır. Buradan hareketle şu sonuca varılabilir. Milli Eğitim Bakanlığı ortalama 5-10 yılda bir müfredat değişikliği yapmaktadır. Dolayısıyla hazırlanan öğretim programlarının isabetli olması ve öğrenci ihtiyaçlarına cevap verebilmesi için sahada programın uygulayıcısı olan öğretmenlerin görüşleri önem kazanmaktadır. Bu açıdan çalışmamızda 2010 Yılı DKAB öğretim programında yer alan Tasavvufta ilgili konular öğretmen görüşüyle değerlendirilmiştir.

Yukarıda içerik açısından tespit edilen, DKAB ders kitaplarında yer alan tasavvufta ilgili ünite ve konuların yerinde ve yeterliliğinin tespiti için öğretmen görüşlerinin alınması büyük önem arz etmektedir. Çünkü DKAB öğretmenleri hem konuyu anlatmakta hem de öğrenci tepki ve dönütlerini bizzat müşahade etmektedirler. Öğretmenlerden elde edilecek veriler ders kitaplarının hazırlanması aşamasında yol gösterecek olması bakımından önem arz etmektedir.

Öğretmenlere sorulan sorulardan ilki tasavvufta ilgili konuların DİKAB müfredatında yer alıp almaması hususndadır. Konu ile ilgili olarak katılımcı öğretmenlerin büyük bir çoğunluğunun (19 kişi ) müfredatta tasavvufta ilgili konuların olması gerektiğini ifade ettikleri görülmektedir. Diğer 6 kişinin ise bu fikre katılmadığı görülmektedir. Tasavvufta ilgili konuların müfredatta bulunmaması gerektiğini düşünen öğretmenlerin temel gerekçesi tasavvufun soyut bir konu olması ve özellikle ortaokul seviyesine uygun olmamasıdır.

*“Tasavvuf konusu soyut bir konu olduğu için ortaokulda bu konuların olmasını çok uygun bulmuyorum. Tasavvuf konusu felsefe konusu olduğu için çocuklar bu konuyu yeteri kadar algılayamıyor.”* (E, Ortaokul, DİKAB, 49 Yaş, 17 Yıl)

*“Bence olmamalı. Ortaokul için ağır ve anlaşılmasız konular.”* (K, Ortaokul, İlahiyat, 28 Yaş, 5 Yıl)

*“Tasavvuf dini öğretinin üst konuları, ortaokul seviyesinin üstündedir. Lisede olabilir.”* (E, Ortaokul-Lise, İlahiyat, 54 Yaş, 30 Yıl)

Müfredatta tasavvufla ilgili konuların bulunması gerektiğini düşünen öğretmenler ise bu kanaatlarını çeşitli gerekçelere dayandırmaktadırlar. Bu gerekçelerden birisi tasavvufun, Müslümanların daha iyi ve kâmil bir müslüman olmasına yardımcı olmayı hedeflemesi, ayrıca sevgi, merhamet ve güzel ahlak temelli bir hayat anlayışına günümüzde her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulmasıdır. Bu noktada tasavvufun İslam’ın ahlakî yönünü yaşantıya aksettirme çabası içerisinde olmas, güzel ahlakın rol model örneklerini barındırması öne çıkmaktadır.

*“Milli eğitim müfredatında tasavvufla ilgili konular elbette olmalı. Çünkü Tasavvuf; İslam’ın Müslüman birey üzerinde gerçekleştirmek istediği kâmil insan olma projesinin hayata yansımaları için gerekli ahlaki ilke ve eğitim süreçlerini gönül ve maneviyat temelli ifadesidir. Günümüz modern ve kapitalist toplumlarında her şey hızlı tüketim kültürü tarafından, anlamsız tüketim nesnesine dönüştürülmüşken bizim, sevgi, merhamet ve güzel ahlak temelli bir hayat anlayışına her zamankinden daha fazla ihtiyacımız var”* (E, Lise, DİKAB, 43 Yaş, 21 Yıl)

*“Bulunmalıdır, çünkü görerek öğrenme rol model örnekler bu alanın kapsamına girmektedir.”* (E, Lise, İlahiyat, 42 Yaş, 12 Yıl)

*“Müfredatta tasavvufla ilgili konular olmalıdır. Tasavvuf İslam’ın ahlaki yönünü hayata, yaşantıya aksettirme amacını güder. Dolayısıyla müfredatta özellikle tasavvuf bu yönüyle bulunmalıdır.”* (E, Lise, DİKAB, 43 Yaş, 20 Yıl)

Görüşleri alınan iki katılımcı ise Tasavvufa dair konuların müfredatta bulunmasını gerekli görmekle beraber özellikle uygulamalar ile desteklenmesi gerektiğini ifade ettikleri görülmektedir. Bunun gerekçesi olarak bu yöntemin öğrenciler açısından daha çekici olabileceği gösterilmektedir.

*“Gerekli. Çünkü tasavvufla ilgili anlatılanlar için uygulama kısmını barındırmakta. Bu da öğrenciler için daha çekici olabilir”* (E, Lise Öğr, İlahiyat, 42 Y, 19 Yıl)

*“Tasavvufla ilgili konular olabilir. Ahlakla yönelik uygulama esaslı daha etkili olur. Teorik bilgi öğrencilerin ilgisini çekmiyor.”* (K, Ortaokul, DİKAB, 41 Yaş, 17 Yıl)

Çalışmaya katılan öğretmenlerden bir kısmı Tasavvufa dair konuların müfredatta bulunmasını özellikle toplumdaki ahlaki problemlerin çözümünde faydası olabileceği düşüncesiyle gerekli görmekte idler.

*“Müfredatta tasavvuf konuları olmalı. Çünkü toplumda var olan temel problemlerden birisi kesinlikle ahlaki değerlerde eksikliğin meydana getirdiği boşluktur. Bu boşluk insanların toplum içinde yaşayabilirliğini etkilemektedir. Ahlaki bozulma tasavvuf derslerinin öğrencilerin hazır bulunuşluklarına göre hazırlanan öykü ve yaşanmış olaylar ağırlıklı anlatılması uzun vadede işe yarayacaktır.* (K, Lise, DİKAB, 30 Y, 4 yıl)

*“Müfredatta tasavvufla ilgili konular olmalı.... Güzel ahlakın kişide yerleşmesi ve olgunlaşmasında nefsi arındırmak, nefsanî, şeytanî ve şehavânî his ve duygulardan uzaklaştırmak ve her türlü haramı ve masivâyı terk ederek güzelliklere, iyiliklere ve hayırlı olan iş ve davranışlara yönelmek için hasılı Yüce Allah’a yakın olmak ve O’nun rızasını kazanmak için gereklidir.”* (E, Lise, İlahiyat, 53 Yaş, 30 Yıl)

*“Özellikle tasavvufun ahlaki boyutundaki menkıbelerle ahlak eğitiminde faydalanılabilir.”* (E, Ortaokul-Lise, İlahiyat, 54 Yaş, 30 Yıl)

İslam kültürüne ait temel unsurların öğrenciler tarafından tanınmasına imkân sağlaması da tasavvufa dair konuların müfredatta bulunmasının gerekliliğine gerekçe olarak ileri sürülmektedir.

*“Müfredatta tasavvuf konuları yer almalı. Çünkü ünite içerisinde İslam kültürüne ait temel unsurlar bu şekilde tanınabilir.”* (K, Ortaokul Öğr., DİKAB, 30 Yaş, 9 Yıl)

Tasavvufa dair konuların müfredatta olması gerektiğini ileri süren öğretmenlerden bir kısmı, buna gerekçe olarak öğrencilere Tasavvuf konularının doğru kaynaklardan öğrenilmesi fırsatı sunmasını göstermektedirler.

*“Öğrencilerin tasavvuf konularını doğru kaynaklardan tarafsız şekilde öğrenebilmesi için müfredatta olmasını gerekli buluyorum.”* (K, Ortaokul Öğr., İlahiyat, 33 Yaş, 9 Yıl)

*“Evet olmalı. Çünkü doğru bilgiler devlet eliyle öğretilmeli. Öğrenciler doğru bilgileri devletin okullarından öğrenmeli”* (E, Ortaokul, İlahiyat, 52 Yaş, 24 Yıl)

Tasavvufun müfredatta olması gerektiğine dair görüşün bir diğer sebebi de Tasavvuf ilminin insanın kendini anlamasında önemli rol oynadığı düşüncesidir.

*“Olmalıdır. Çünkü insanın (beden, ruh, nefis) kendisini tanımada önemli ilim dalı”* (K, İlkokul, İlahiyat, 44 Yaş, 13 Yıl)

Tasavvufun müfredatta olması gerektiğini ileri sürenlerin gerekçelerinden birisi de öğrencilere maneviyatla ilgili konularında anlatılması gerekliliğidir.

*“Gerekli. Çünkü maddiyata çok önem verildiği günümüzde maneviyatla ilgili konular anlatılmalıdır.” (K, Ortaokul, DİKAB, 29 Yaş, 9Yıl)*

*“Gerekli. Manadan, maneviyattan, duygudan sıyrılarak anlatılan dersin bir ayağı çukurda demektir. (E, Ortaokul, İlahiyat, 44 Yaş, 21 Yıl)*

### **3.2. Öğretmenlerin Müfredatta Tasavvufla İlgili Olmasını Gerekli Gördükleri/Görmedikleri Konular**

DİKAB müfredatının elbetteki uzman kişiler tarafından hazırlandığı muhakkaktır. Ancak müfredatın sahada uygulayıcısı konumunda olanlar öğretmenlerdir. Tasavvufla ilgili hangi konulara yer verilmelidir veya yer verilen konulardan hangileri müfredatta olmamalıdır? Bu hususlarda bizzat dersin uygulayıcısı olan öğretmenlerden alınan dönüt önem kazanmaktadır.

Katılımcı öğretmenlerin özellikle Tasavvuf tarihine, zikir çeşitlerine, tasavvufî kıssalara, değerler eğitimine, tasavvufun ahlakî boyutuna ve nefis terbiyesi konusuna yer verilmesi gerektiğini düşündükleri dikkat çekmektedir.

*“İslam düşüncesinde yorumlar ünitesi lise müfredatında olmalı.” (E, Ortaokul, İlahiyat, 34 Yaş, 10 Yıl)*

*“Tasavvuf tarihine biraz daha yer verilmesi gerektiğini düşünüyorum.” (K, Ortaokul, İlahiyat, 27 Yaş, 1 Yıl)*

*“Zikir çeşitleri hakkında bilgi verilebilir. Zikir meclislerine katılım sağlanarak uygulamalı gösterilebilir. Her ilde yaşayan ve ölmüş tasavvuf büyükleri tanıtılabilir.” (E, Lise, İlahiyat, 42 Yaş, 12 Yıl)*

*“Tasavvufla bağlantılı ünitelerde anlatılabilir ve anlaşılabilir derecede tasavvufî kıssalar bulunabilir. Mesnevi, Mantıku't-Tayr gibi seçme eserlerden alıntı yapılabilir.” (E, Ortaokul, DİKAB, 29 Yaş, 8 Yıl)*

*“Değerler eğitimi adabı muaşeret konuları olmalı”*  
(E, Ortaokul, DİKAB, 33 Yaş, 9 Yıl)

*“Lise seviyesinde gençliğin içinde bulunduğu durum göz önüne alınırsa tasavvufun ahlaki yönü, nefis terbiyesi konuları işlenmeli. Alevilik-Bektaşilik konuları bence çok detaylı, bunca detaya gerek yok”* (E, Ortaokul, İlahiyat, 51 Yaş, 20 Yıl)

Katılımcı öğretmenlerin bir kısmı müfredatta olmaması gerektiğini düşündükleri konularla ilgili; müfredatın çok ağır olduğu ve biraz hafifletilmesi gerektiği, tarikatların yer almasının uygun olmadığı, mezheplere çok geniş yer verildiği, Alevilik-Bektaşilik konusunda çok ayrıntıya girildiği, tasavvuf ekollerinin detaylı olarak tanıtılmasının gerekli olmadığı ve tarikatlerin uygulama ve ritüellerinin müfredatta olmaması gerektiği şeklinde sıralamaktadırlar.

*“Tasavvufta ilgili tarikatların ünitelerde yer alması uygun değil, konularda sadece itikadi ve ameli mezheplerin yer alması yeterli olur.”* (K, Ortaokul, İlahiyat, 30 Yaş, 8 Yıl)

*“Alevilik-Bektaşilik olmalı fakat çok ayrıntıya girilmemeli ve öğrenciler kavramsal bilgilerle boğulmamalı”*  
(K, Ortaokul, DİKAB, 29 Yaş, 9 Yıl)

*“Tek tek tasavvufî ekolleri tanıtmak gereksiz diye düşünüyorum.”* (K, Ortaokul, DİKAB, 41 Yaş, 18 Yıl)

*“Tarikatların uygulama ve ritüelleri müfredatta olmaması gerekir”* (E, Ortaokul, DİKAB, 29 Yaş, 8 Yıl)

### **3.3. Ders Kitaplarında Yer Alan Tasavvuf Konularının Nitelik ve Nicelik Açısından Değerlendirilmesi**

Müfredatta yer alan Tasavvuf ünitelerinin yine öğretmen gözünden nitelik ve nicelik açısından değerlendirilmesi önemlidir. Öğrenciyle birebir ilişki halinde olan dersin

uygulayıcısı öğretmenlerin, bu konudaki düşünceleri müfredatla ilgili bir kanaate varılmasına yardımcı olacaktır.

İçerikte daha çok tasavvufi kurum ve kavramların, ahlaki boyutun, tasavvufi yorumların, tasavvuf tarihi ile ilgili malumatın ve ansiklopedik bilgilerin yer aldığı ifade edilmektedir.

*“İçerikte genel olarak kavramsal çerçeve üzerinde durulmakla birlikte tasavvufi kurumlardan kısaca bahsedilmektedir.”* (K, Ortaokul, DİKAB, 30 Yaş, 9 Yıl)

*“İçerik olarak kavramların tanıtımı, tasavvufi düşüncenin ahlaki boyutu, kültürümüzde etkili olan tasavvufi yorumlar olması gerektiği kadar yer almış. Bunun yanında tasavvufi yorumlar aktarılırken, o ekolün önemli mutasavvıflarından kısaca bir başlık halinde bahsedilebilir.”* (E, Lise, İlahiyat, 42 Yaş, 19 Yıl)

*“İçerik olarak müfredatta tasavvufa ilişkin kavramlar çerçeve olarak verildiği gibi tasavvufi kurumlardan da bahsediliyor.”* (E, 53 Yaş, Lise, İlahiyat, 30 Yıl)

Katılımcı öğretmenler tarafından müfredatın içeriğine yönelik birçok eleştirinin dile getirildiği görülmektedir. Bunlardan birisi içeriğin güncel konularla bağlantısının kurulmadığı şeklindedir.

*“İçerik genel anlamda kavramsal çerçevede kalıyor. Örneklemler çoğaltılmalı, güncel konularla bağlantılar genel anlamda kurulamıyor. Sadece bilgilendirme yapılıyor.”* (E, Ortaokul, İlahiyat, 44 Yaş, 21 Yıl)

*“Üniteler kapsam açısından yeterli. Tasavvufia ilgili kişi ve kurumlar hakkında kısa bilgi verilip, biraz daha tasavvufun konusu ve kavramları hakkında anlaşılır cümleler ile açıklamalar eklenebilir. İçerik ile güncel konulara pek bağlantı kurulamıyor, örneklerle bağlantı sağlanabilir.”* (E, Ortaokul, İlitam, 48 Yaş, 13 Yıl)

*“Daha çok tasavvuf kurucularının hayatları anlatılıyor. Hâlbuki tasavvufun erdemleri (lise seviyesinde), kurumlar ortaokul seviyesinde verilmeli. Güncel sorunlarla ilgili bağlantı kurulmuyor.”* (E, Ortaokul, İlahiyat, 51 Yaş, 20 Yıl)

İçeriğe yönelik diğer bir eleştiri ise anlatımın çok teorik, detaylı ve öğrenciler için ağır bir anlatıma sahip olduğu şeklindedir.

*“Çok detaylı konular, kavramlar olmamalı: İnsanın bulunduğu toplumdaki tasavvufî yorumları bilmesi, ön yargılı olmaması için bu kazanımlar önemli ama detaylarda boğulmamalıdır. ....”* (K, İlkokul, İlahiyat, 44 Yaş, 13 Yıl)

*“Ortaokul kitabında yer alan tasavvuf konuları öğrenciler için fazla ve anlaşılması zor gelmektedir. Öğrencilerin daha öncesinde ve sonrasında tasavvuf konularını görmemiş olması tasavvufî tarikatları ve mezhepleri anlamak ve anlamlandırmakta zorlanmaktalar. Lise kitaplarında tasavvuf konusunda tarikat konusu, eser ağırlıklı olması yine öğrencilerin temeli oturtmakta zorlandığı konulardır. Tasavvuf konuları tarikatlardan ziyade daha genelaahlaki bağlamda olmalı.”* (K, İlkokul-Ortaokul, 30 Yaş, 4 Yıl)

*“Konular 7. sınıf öğrencisi için fazla ayrıntılıdır. Sadeleştirme yapılmalıdır ya da kavramsal içerik az olmalıdır. Bunun yerine temel öğretiler verilmesi daha önemli. Konular sadeleştirilmeli, Kavramsal bilgi çok fazla olduğu için öğrenciler anlamakta zorluk çekiyor.”* (K, Ortaokul, DİKAB, 29 Yaş, 9 Yıl)

*“Tasavvufia ilgili tarikatların ünitelerde yer alması uygun değil. Konularda sadece itikadi ve ameli mezheplerin yer alması yeterli olur. Ders kitaplarında konular içerik olarak çok ayrıntılı olduğundan dolayı öğrencinin anlamasında güçlük oluyor.”* (K, Ortaokul, İlahiyat, 30 Yaş, 8 Yıl)

Müfredatta yer alan Tasavvufia dair konuların kapsamı açısından yapılan değerlendirmelerde ise genel olarak yeterli bir

kapsama sahip olduğu düşüncesinin ağırlıkta olduğu görülmektedir.

*“Üniteler tasavvuf konusunda kapsam açısından yeterlidir. Öğrencilerin bu sınıf düzeylerinde temel olarak tasavvuf kavramlarını bilmeleri yeterli bir durumdur.”*(K, Ortaokul, DİKAB, 30 Yaş, 9 Yıl)

*“Görev yaptığım okul türüne göre yeterli buluyorum”*  
(K, Ortaokul Öğr., İlahiyat, 33 Yaş, 9 Yıl)

Fakat kapsam olarak tasavvuf konularını yeterli bulmalarına rağmen çeşitli eleştirilerin yapıldığı da dikkat çekmektedir. Bu eleştirilerden birisi lise müfredatında tasavvuf konusunun sadece 12. sınıflar için yeterli olduğu diğer sınıflarda olmadığı ve bunun büyük bir eksiklik olarak görüldüğü şeklindedir.

*“Daha çok 12. sınıf konuları içerisinde yer almakta. 12. sınıf tasavvuf konuları yeterli. Diğer sınıflarda tasavvuf konularının olmaması önemli bir eksiklik. Ünite tasavvufun teorik kısmıyla ilgili oldukça kapsamlı bir şekilde hazırlanmış dolayısıyla hem öğrencilere tasavvufu tanıtıyor, hem de tasavvufla ilgili öğrencilerde bir farkındalık oluşturuyor.”* (E, Lise, İlahiyat, 42 Yaş, 19 Yıl)

Bazı katılımcılar ise kapsam olarak yeterli olmasına rağmen bazı konuların eksikliğinin hissedildiği ve dolayısıyla bu konuların eklenmesinin iyi olacağı görüşünü dile getirmişleridir.

*“Kapsam yeterli ancak nefsin mertebeleri, bu mertebelerde ahlaki değerler ve önemi bu konu içinde yer almalıdır.”* (K, İlkokul, İlahiyat, 44 Yaş, 13 Yıl)

*“Konusu bakımından yeterli ama sınıf düzeylerinde iyileştirme yapılmalıdır. 7. Sınıfta işlenen İslam Düşüncesinde Yorumlar 8. sınıfta işlenmelidir. 6. sınıftaki zararlı davranışlarda*

7. sınıf ünite içerisinde yerleştirilmesi çocukların ergenliği ve geçiş dönemine uygun olur. (E, Ortaokul, İlahiyat, 44 Yaş, 21 Yıl)

“Nicelik olarak yeterli fakat tasavvufun ahlaki yönüyle ilgili konulara yer verilebilir.” (E, Ortaokul-Lise, İlahiyat, 54 Yaş, 30 Yıl)

Tasavvuf konularının ders kitaplarındaki yerini nicelik olarak yeterli görenlerden bazılarının özellikle Alevilik-Bektaşilik konusuna gereğinden fazla yer verildiği eleştirileri de dikkat çekmektedir.

“Ders kitaplarındaki yer alan tasavvuf konuları nicelik açısından yeterlidir. Alevilik-Bektaşilik konusu çok ayrıntılı anlatılmış. Daha öz anlatılabilirdi.” (E, 52 Yaş, Ortaokul, İlahiyat, 24 Yıl)

“Tasavvuf konuları nicelik olarak az” (K, Ortaokul, DİKAB, 41 Yaş, 17 Yıl)

“Konular ortaokul seviyesi için yeterli. Ortaokul seviyesinde Alevilik- Bektaşilik 8-10 sahife verilirken diğer tarikatlardan 1 sahife bahsedilmiş. Ortaokul seviyesinde Alevilik konusunda gereksiz ayrıntılar verilmemeli.” (E, Ortaokul, İlahiyat, 51 Yaş, 20 Yıl)

Müfredatta yer alan tasavvuf konularını nicelik olarak yetersiz bulduklarını belirten öğretmenler olmuştur.

“DİKAB ders müfredatının zaten yetersiz olduğu kanaatindeyim. ... İçerik olarak diğer Sünni tasavvufi ekoller daha kapsamlı bir şekilde yer alabilirler. Mutasavvıflara ait İslami ve ahlaki görüşlere yer verilebilir kitapta. Ünlü mutasavvıfların şiirlerinden ve de nesir eserlerinden pasajlar kitaba iktibas edilebilir. 12. Sınıf tasavvuf ünitesi tasavvuf ünitesinden ziyade Alevi-Bektaşî kavramlarını öğreniyorum ünitesi mahiyetindedir. Ülkemizde ve Dünyada en Popüler Tasavvufî ekol Mevlevilik olmasına rağmen neredeyse

*Mevlâna'dan ve Mesneviden hiç bahsedilmiyor. Yine ülkemizin en Popüler Tasavvufî ekolü Nakşilik iken ondan da yeterince bahsedilmiyor. Sanki Türkiye'de hiç Nakşi tarikat üyesi yokmuş gibi bir küçümseme havası seziliyor. Oysa bir sosyolojik istatistiki çalışma yapılırsa Nakşi intisabının alevi intisabından belki de on kat fazla olduğu görülebilir. Aynı durum sayısal anlamda olmasa bile Kadirilik ve Rûfâilîk içinde geçerlidir.”* (E, Lise, DİKAB, 43 Yaş, 21 Yıl)

*“Liselerde sadece 12. sınıf DİKAB ders kitabında bir ünite olarak yer verilen tasavvuf konularını yeterli bulmuyorum. Çünkü 12. sınıfın son üniteleri arasında bulunan bu konuyu öğrencilerin hem yaklaşan YKS sürecinde sınavlara yoğunlaşmaları, hem de mezun moduna girmeleri bu konuya karşı ilgi ve alakalarını, merak etme ve öğrenme durumlarını olumsuz olarak etkilemektedir.”* (E, 53 Yaş, Lise, İlahiyat, 30 Yıl)

### **3.4. Öğretmenlere Göre Öğrencilerin Tasavvufla İlgili Konulara Bakışı**

Öğrencilerin Tasavvuf konularına yaklaşımı konuların öğrenilmesini kolaylaştıracak veya zorlaştıracaktır. Öğrencilerin yaşadığı sosyal çevre, aile yapısı, ekonomik durum Tasavvufla bakışı etkiliyor mu? Bu anlamda bir durum tespiti yapmak önemlidir. Bazı katılımcı öğretmenlere göre tasavvuf konuları, özellikle öğrencilerin yeni karşılaştığı konular olması sebebiyle ilgilerini çekmektedir. Yine derslerin işlenişine bağlı olarak ilgilerinin arttığı ve bazı öğrencilerin de bilgi edinmek maksadıyla konulara ilgi gösterdikleri söylenmektedir.

*“Öğrencilerin bilgilerinin az olduğu bir alan olduğu için dikkatlerini ve ilgilerini çeken konular içerisinde yer alıyor. Daha çok soru sorarak derse katılım sağlıyorlar.”* (K, Ortaokul Öğr., İlahiyat, 33 Yaş, 9 Yıl)

*“Öğrenciler tasavvufla ilgili konuları seviyorlar. Sıkıldıkları nokta işin teorik kısmının, kavramlarının aktarıldığı*

konular. Özellikle ilk defa duydukları tasavvufî bir yorum olursa o ilgilerini çekiyor. Ya da etraflarında tanık oldukları olaylarla anlatılanlar arasında bağ kurabiliyorlarsa daha çok ilgi gösteriyorlar.” (E, Lise, İlahiyat, 42 Yaş, 19 Yıl)

“Öğrenciler Alevilik-Bektaşilik konularını daha dikkatli dinliyor. Tasavvufia ilgili konuları dikkatle takip ediyor, derse katılım sağlıyor.” (E, 52 Yaş, Ortaokul, İlahiyat, 24 Yıl)

“İlgiyle dinliyorlar. İlk başta ailesinin bakış açısı negatif olan öğrencilerden konuya mesafeli yaklaşanlar olabiliyor” (E, Lise, İlahiyat, 42 Yaş, 12 Yıl)

Diğer öğretmenlere göre ise öğrenciler tasavvuf konularına ilgisiz kalmaktadırlar. Bu durumun sebepleri olarak ise önyargılar, konuların ağır olması, kavramsal bilgilere daha çok yer verilmesi yüzünden konuya ilgi göstermedikleri ileri sürülmektedir.

“Öğrencilerin çoğunun ilgisiz, bir kısmının da ön yargılı olduğu görülmektedir.” (K, Ortaokul, İlahiyat, 27 Yaş, 1 Yıl)

“Tasavvufa karşı ilgileri yok denecek kadar az, güncel konulara daha çok ilgililer.” (E, Ortaokul, DİKAB, 33 Yaş, 9 Yıl)

“Ortaokul seviyesinde tasavvufia ilgili konulara öğrencilerin ilgisinden bahsetmek çok zor. Soyut zekâları istenilen seviyede olmadığı için dinin içerisinde bir yere oturtulamıyor. Öğrencide bir ikilem oluyor.” (E, Ortaokul, İlahiyat, 51 Yaş, 20 Yıl)

“Öğrenciler derse katılmıyor, genellikle ilgisiz davranıyor. Çünkü tasavvuf konuları anlatılırken kavramsal verilmeye çalışıldığı için dikkatlerini çekmiyor. Bunun yerine tasavvuf büyükleriyle ilgili hikâye anlatılması daha çok dikkatlerini çekebilir.” (K, Ortaokul, DİKAB, 29 Yaş, 9 Yıl)

Derse ilgi ve katılım gösterilmemesinin en önemli sebeplerinden birisinin özellikle lise müfredatında konunun 12. sınıfta yer alması gösterilmektedir. Çünkü bu sınıf seviyesindeki öğrenciler üniversite sınavına hazırlanmakta ve dolayısıyla sınav açısından getirisi olmayan konulara kayıtsız kalmaktadırlar.

*“Okulumuz sınavla öğrenci alan proje okulu olduğu için maalesef öğrencilerimiz akademik çalışma ve başarıya yoğunlaştıkları için diğer kültür derslerinde olduğu gibi, DİKAB dersine ve haliyle dersimizin bir konusu olan tasavvuf konularına da ilgi ve alaka duymamaktadırlar.”* (E, 53 Yaş, Lise, İlahiyat, 30 Yıl)

*“12. sınıfta yer alan bir konu olduğu için öğrencilerin ilgisi zayıf kalıyor. Öğrenciler bu dönemde daha çok YKS’ye yönelik sınav kaygısı yaşadıkları için odak noktaları sınav oluyor”* (E, Lise, DİKAB, 43 Yaş, 20 Yıl)

### **3.5. Öğretmenlere Göre Öğrencilerin Tasavvufi Görüşler ve Konulara İlişkin Tepkileri**

Tasavvufla ilgili konular anlatılırken öğrencilerin verdiği tepki dersin işlenişini de olumlu veya olumsuz yönde etkileyecektir. Öğrencilerin ne tür tepki verdiğini öğrenmek amacıyla katılımcı öğretmenlere böyle bir soru yöneltilmiştir. Öğretmenlere göre öğrenciler genel olarak konuların işlenişinde olumlu yönde tepkiler vermektedirler.

*“Öğrenciler tasavvufla ilgili görüşlere ve konulara olumlu tepki veriyor, onaylayıcı davranış sergiliyorlar.”* (E, 52 Yaş, Ortaokul, İlahiyat, 24 Yıl)

*“Tepkileri daha çok onaylayıcı ve olumlu. Fakat medyada ve çevrede gördükleri olumsuz örnekler üzerinden bazen eleştirel yaklaşımları oluyor.”* (E, Ortaokul, İlitam, 48 Yaş, 13 Yıl)

Bununla birlikte bazı öğrencilerin konularına göre olumlu-olumsuz tepki verebildikleri ve bazı öğrencilerin tepkisz kaldıkları ifade edilmektedir.

*“Öğrencilerin bu konuda hem olumlu hem de olumsuz tepkileri olabiliyor. Olumlu anlamda, anlatılan kişi ve olayları takdir etme hayranlık duyma şeklinde olabiliyor. Olumsuz anlamda ise bazı öğrenciler bu konu etrafında aktarılanların sıradan önemsiz şeyler olduğunu ifade edebiliyorlar.”* (E, Lise, İlahiyat, 42 Yaş, 19 Yıl)

*“Genel olarak nötrler ama bir kısmı da eleştirel tepkiler veriyor.”* (K, Ortaokul, İlahiyat, 27 Yaş, 1 Yıl)

*“Zaman zaman bazı öğrenciler tarikatlar anlatılırken tepki veriyorlar. Mürşide tabi olma, zikir çeşitleri konularına tepki veriyorlar.”* (E, Lise, DİKAB, 43 Yaş, 20 Yıl)

Bazı öğrencilerin ise özellikle çevresel faktörlerin etkisiyle, medyaya yansıyan tarikatlarla ilgili haberler dolayısıyla tasavvufî görüşlere ve konulara ilişkin tepkileri olumsuz tarzdadır.

*“Tasavvuf ünitesine bağlı olmaksızın zaman zaman medyaya yansıyan Tarikatlarla ilgili haberler olumsuz anlamda öğrencilerin dikkatini çekebiliyor. Tarikatların İslam Dini ile bir ilgisinin olup olmadığını merak ediyorlar. Medyaya yansıyan olumsuz haberler neticesinde tarikatlara karşı olumsuz bir tutum takındıklarını söylemek mümkün. Tasavvufu ne olduğu ile ilgili çoğu öğrencinin herhangi bir bilgisinin olmadığını derslerde öğrencilerin sorularından anlamak mümkün oluyor.”* (E, Lise, DİKAB, 43 Yaş, 21 Yıl)

*“Öğrencilerin toplumdaki kötü ve olumsuz yaşamış medyaya yansımış olaylar üzerinden her dini konuya olduğu gibi, tasavvufî konulara da ön yargılı ve mesafeli bir duruş sergilediklerini gözlemlemekteyim.”* (E, 53 Yaş, Lise, İlahiyat, 30 Yıl)

Tasavvuf konularının yer aldığı sınıf seviyelerine uygun olmadığı, tarikatlara eleştirel yaklaşıldığı, mezhepsel önyargılar ve dinde ikilem yaratıldığı gibi sebepler de yine olumsuz tepkilerin sebepleri olarak sıralanmaktadır.

*“Konuları genel anlamda yanlış sınıflarda aldıkları için sorgulama veya eleştiri yapamıyorlar. Acil düzeltilmeli.”*  
(E, Ortaokul, İlahiyat, 44 Yaş, 21 Yıl)

*“Farklı mezhepsel görüşler olduğundan dolayı ön yargılı yaklaşım sergiliyorlar. Mezhepleri tanıdıkça ön yargılarında azalma olmuştur.”* (E, Ortaokul, DİKAB, 49 Yaş, 17 Yıl)

*“Tepkiler genelde eleştirel oluyor, sorgulayıcı bir yaklaşım sergileniyor (daha çok kabullenmeme) sanki dinde ikilem oluşturuyormuş gibi eleştiriler oluyor.”* (Ortaokul, İlahiyat, 51 Yaş, 20 Yıl)

### **3.6. Öğretmenlerin Alevilik- Bektaşilik Konularının Müfredattaki Yerine Bakışı**

Alevilik- Bektaşilik konusu müfredatta müstakil bir başlık olarak, kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Öğretmenlerin Alevilik-Bektaşilik konusunun müfredatta bu şekilde yer almasına yönelik düşünceleri önemlidir. Katılımcı öğretmenlerin birçoğuna göre Alevilik-Bektaşilik konusuna özellikle diğer tarikatlara göre gereğinden fazla yer verilmiştir.

*“Öğrencilere tüm tasavvufi yorumlarda olduğu gibi Alevilik-Bektaşilikle ilgili ön bilgilerin verilmesi yerindedir.”*  
(K, Ortaokul, DİKAB, 30 Yaş, 9 Yıl)

*“Alevilik-Bektaşilik konularına yeteri kadar yer verildiği kanaatindeyim. Hatta çok detay bilgi verildiğini düşünüyorum. Alevilik-Bektaşilik ile ilgili eksik gördüğüm bir konu yoktur.”* (E, 52 Yaş, Ortaokul, İlahiyat, 24 Yıl)

*“Ortaokul seviyesinde Alevilik-Bektaşilik konusunda çok fazla ayrıntı veriliyor. Daha yüzeysel bilgiler yeterli olur. Gerekli bilgiler lise seviyesinde ayrıntılı verilmeli.”* (E, Ortaokul, İlahiyat, 51 Yaş, 20 Yıl)

*“Alevilik-Bektaşilik tarikat başlığı altında işleniyor. Müfredatta tasavvuf ünitesinin büyük bölümünü kaplıyor. Tarikatlar konusu işlenirken Alevilik diğer tarikatlara göre çok detaya girilerek anlatılmış. Bu kadar detaya gerek olmadığını düşünüyorum.”* (E, Lise, DİKAB, 43 Yaş, 20 Yıl)

*“Alevilik konusu çok ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır, sadeleştirilmelidir.”* (E, Ortaokul, DİKAB, 49 Yaş, 17 Yıl)

*“Konularda en geniş şekilde Alevilik-bektaşilik yer alıyor. Çok ayrıntılı bilgiler yer alıyor”* (K, Ortaokul, İlahiyat, 30 Yaş, 8 Yıl)

Katılımcı öğretmenlerin bir kısmına göre ise Alevilik-Bektaşilik konusunun müfredatta yer alışı yeterli ve işlenişi de güzeldir.

*“Alevilik-Bektaşilik konuları içerik olarak güzel hazırlanmış. Bu konuyu dinleyip kavrayanlar Alevilik-Bektaşilikle ilgili birçok sorularına cevap bulmuş oluyorlar. Dolayısıyla bu başlık altında hazırlanan içeriklerin eksiği yok fazlası var.”* (E, Lise, İlahiyat, 42 Yaş, 19 Yıl)

*“Bilgi olarak yeterince yer verilmiş. Amaç sadece bilgi aktarımı ise yeterli”* (K, İlkokul, İlahiyat, 44 Yaş, 13 Yıl)

*“Alevilik- Bektaşilk konusuna diğer tarikatlardan daha çok yer verilmektedir. Bu yerinde ve olması gereken bir durumdur. Alevilik-Bektaşilk konusu müfredatta zengin bir içerik olarak sunulmuş, tüm kavram ve kaideler yeteri kadar söz konusu edilmiştir.”* (E, 53 Yaş, Lise, İlahiyat, 30 Yıl)

Bazı katılımcı öğretmenler ise Alevilik-Bektaşiliğin bazı noktalar açısından yetersiz ele alındığını ifade etmektedirler.

*“7. sınıfta yer alıyor sadece. Bilgi olarak ise tarihsel gelişimine ve değişimine yer verilmeyip bir takım dini rütüellerine yer veriliyor. Bu durum da çocukların Aleviliği-Bektaşiliği tanımasına imkân sağlamıyor.”* (K, Ortaokul Öğr., İlahiyat, 33 Yaş, 9 Yıl)

*“Kavramsal açıdan eksiklik yok, fakat Alevilik düşüncesinin anlatılması noktasında eksiklik olduğunu düşünüyorum.”* (K, Ortaokul, DİKAB, 29 Yaş, 9 Yıl)

*“Çok kavramsal, daha işlevsel olmalı, Alevilik öğretisinden özellikle eğitim boyutunda faydalanabileceğimiz, hoşgörü, paylaşım, samimiyet vb. konularına yönelik örnek paylaşım içeren metinlerle desteklenmeli.”* (E, Ortaokul-Lise, İlahiyat, 54 Yaş, 30 Yıl)

### **3.7. Tasavvuf-Tarikatlarla İlgili Konular Anlatılırken Herhangi Bir Problem Yaşanıp Yaşanmadığı**

Tasavvuf-Tarikat konusu ülkemizde çokça konuşulan, tartışılan ve bazı çevrelerce de olumsuz olarak tanıtılan veya anlatılan konuların başında gelmektedir. Dolayısıyla Tasavvuf konusu anlatılırken öğrencilerin verdiği tepkinin ve konulara yaklaşımın öğrenilmesi bu açıdan önemlidir. Ayrıca ünite için ayrılan zaman diliminin yeterliliğinin tespiti de önemlidir.

Bazı öğretmenler konuların çok ayrıntılı olarak işlenmesi sebebiyle zaman olarak sıkıntı yaşadıklarını ifade etmektedirler.

*“Genelde bu konuyu anlatırken çok ayrıntılı bilgi verildiği için kitaplarda ünitenin yetiştirilmesi ve tam olarak kavratılması konusunda problem yaşıyorum.”* (K, Ortaokul, İlahiyat, 30 Yaş, 8 Yıl)

Fakat özellikle medyada tarikatlarla ilgili ortaya çıkan haber ve görüntülerin açıklanması hususunda zorluk yaşandığı ifade edilmektedir.

“Tasavvufta ilgili medyada zaman zaman ortaya çıkan kötü örnek teşkil eden durum ve kişileri açıklamakta izah etmekte zorluk yaşıyoruz.” (E, Ortaokul, İlitam, 48 Yaş, 13 Yıl)

“Selefi grupların tasavvuf hakkındaki şirk söyleminde bulunmaları, Mealci grupların ise olumsuz söylemleri karşısında sosyal medyada etkilen ya da aileden negatif bir görüşe sahip öğrencilerle biraz Problem yaşayabiliyoruz. Ayrıca sahte tarikat hocalarının medyaya düşen olumsuz davranışları da bunu tetiklemektedir.” (E, Lise, İlahiyat, 42 Yaş, 12 Yıl)

“Sosyal medya ve çeşitli alanlarda tasavvuf-tarikatlarla ilgili olumsuz bir algı çalışması varsa, olumsuz bir haber varsa öğrencilere ilgili konu anlatılırken bu olumsuz birikim kaynaklı eleştiriler gelebiliyor. Olayın doğrusunu anlattığımızda önemli bir yanlışlık giderilmiş oluyor.” (E, Lise, İlahiyat, 42 Yaş, 19 Yıl)

### **3.8. Öğretmen Görüşlerine Göre DKAB Müfredatında Yer Alan Tasavvufta Dair Konuların Öğrenciler Üzerindeki Etkisi**

Müfredatta yer alan tasavvuf öğretiminin öğrenci davranışları üzerine etkisi ne olmuştur? Bunun tespiti son derece önemlidir. Özellikle konuların işleniş sürecine paralel olarak öğrencilerin tasavvuf ve tarikatlara dair bilgi düzeylerinin arttığı ve buna bağlı olarak -daha önce cevapsız kalan- tasavvuf nedir sorusunun öğrenciler tarafından cevaplandırılabilirdiği ifade edilmektedir. Bu sürecin bir sonucu olarak medyanın oluşturduğu olumsuz kanaatlerin de olumluya döndüğü ileri sürülmektedir.

“Öğrenciler dönem sonunda, bu ünite tamamlandığında ve sınavlarda kendilerine Tasavvuf nedir? Sorusu sorulduğunda doğru cevap verebildiklerini görebiliyoruz. Ancak öğrencilerin sınavlarla ilgili tutumunun sınava kadar aklında tut ve daha sonra hemen unut

*şeklinde kendilerini kurguladıklarını unutmamak gerekiyor.”*  
(E, Lise, DİKAB, 43 Yaş, 21 Yıl)

*“Tasavvuf konusunda öğrenciler ortalama bir fikre sahip oluyorlar. Sosyal medyanın tarikatlar hakkında yarattığı olumsuz durumu az da olsa ortadan kaldırıyor. Bu hususta daha doğru bilgi edinmiş oluyorlar.”* (E, Lise, DİKAB, 43 Yaş, 20 Yıl)

*“Tarikat değil, ancak tasavvuf kavramını öğrencinin en azından tanıdığını düşünüyorum.”* (K, Ortaokul, DİKAB, 41 Yaş, 18 Yıl)

Tasavvufi konular işlendikten sonra öğrencilerde davranış değişikliği yaşanmaktadır. Katılımcı öğretmenlere göre tasavvufa dair konuların işlenişi ile birlikte öğrencilerde kısmi de olsa davranış değişikliği ile doğru-yanlış ayrımı, hoşgörülü olma, sevgi-saygı duyma konularında bir farkındalık oluşmaktadır.

*“Tasavvufi konuları öğrendikleri bilgilerden hareketle kısmi olarak bir davranış değişikliği söz konusudur.”*  
(K, Ortaokul, DİKAB, 30 Yaş, 9 Yıl)

*“Tüm dini konularda olduğu gibi tasavvuf konularında da çocuklara iyi bir yaklaşımla samimi ve verimli bir iletişim kurulduğunda saygı, sevgi anlayış ve hoşgörü çerçevesinde bilgi aktarımı sağlandığında olumsuz düşünce ve ön yargıların giderildiği ve yerine doğru bir din ve tasavvuf anlayışı yerleştiğini görebiliyorum.* (E, 53 Yaş, Lise, İlahiyat, 30 Yıl)

*“Tasavvuf hakkında geniş bilgiye sahip oluyorlar, bakışlarında olumlu anlamda bir kavrayış oluşuyor. Değerlendirme noktasında konuya muvafık olup bir çıkarımda bulunabiliyorlar, konular fikir edinmelerini sağlıyor.”* (E, Ortaokul, İlitam, 48 Yaş, 13 Yıl)

Katılımcı öğretmenlerden bir kişi ise herhangi bir değişim gözlemlemediğini ifade ederken buna sebep olarak konuların yeterince anlaşılmamasını göstermektedir.

*“Öğrencilerin tasavvufa bakışlarının değiştiğini düşünmüyorum çünkü anlaşılmıyor.”* (K, Ortaokul, DİKAB, 29 Yaş, 9 Yıl)

#### 4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tasavvuf, bir hayat tarzı olarak İslam'ın ahlak anlayışının belirlenmesi, bunun yaşama aktarılmasıdır. Bir başka deyişle tasavvuf, bireyin kötü duygularını iyileriyle değiştirecek şekilde iç dünyasını imar ederek ahlaki olgunluğa ulaşmasını amaçlayan bir hayat felsefesidir. Dinin ahlaki boyutunun çocuğa aktarılması sürecinde başta aile olmak üzere okul da önemli bir rol oynamaktadır. Tasavvufun dinin ahlaki yönünü temsil ettiği ve bu yönünü tesis etmeye çalışan bir ilim olduğu düşünüldüğünde derslerin öğretim programları ve program doğrultusunda hazırlanan ders kitaplarında yer alan tasavvufla ilgili konular önem kazanmaktadır. Bu açıdan müfredatta yer verilen tasavvufla ilgili konular ve bu konuların öğrenciler üzerindeki etkisinin tespiti önemlidir. Ders öğretmenlerinin müfredatta tasavvuf konularının işlenişini nasıl değerlendirdikleri, nicelik, nitelik, öğrenci seviyesi ve ilgisi bakımından yeterliliğini nasıl gördüklerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

Temel eğitim ve ortaöğretim DKAB müfredatında daha çok bilgi düzeyinde tasavvuf öğretiminin gerçekleştirildiği, tasavvufun duyuşsal boyutuna yeterince yer verilmediği çalışmaya katılan öğretmenler tarafından ifade edilmiştir. DKAB dersi adında görüldüğü üzere üç ana değeri nesillere aktarma ve öğretme amacı güder. Bunlar; din, kültür ve ahlakıdır. DKAB

Öğretim Programında yer alan DKAB dersinin amaçları ve yukarıda ifade edildiği üzere Tasavvufun amaçlarına bakıldığında amaçların örtüştüğü söylenebilir. Ancak DKAB müfredatı incelendiğinde ve çalışmada başvurulan öğretmen görüşlerine bakıldığında tasavvufun bu yönünün müfredata yansımadığı, tasavvufi öğretiler ile ahlak arasında yeterince bağlantı kurulmadığı görölmüştür.

Tasavvufa dair konuların müfredatta yer alması gereklidir ve önemlidir. Özellikle konu ile ilgili olarak gündelik hayatta, toplumda ve medyada gündeme gelen olumsuz haber, bilgi ve yorumların etkisinin olumluya dönüştürölmesi sürecinde bu derslerin önemli işlevler gördüğü görüşlerine başvurduğumuz öğretmenlerin ifadelerinden anlaşılmaktadır. Bu bağlamda müfredatın geliştirilmesine yönelik öne çıkan görüşler şu şekilde özetlenebilir: Tasavvufa dair konuların okul ve sınıf seviyelerine uygun, somut anlatımlarla ve güncel örneklerle ele alınarak yeniden değeriendirilmesi, DKAP müfredatında, tasavvufa ayrılan alanın artırılarak özellikle temel eğitim ve ortaöğretim kademelerinde tasavvufun ahlaki boyutunun ön plana çıkarılarak bu yönüne vurgu yapılması, tasavvuf ve tarikatlar konusunun daha doyurucu işlenmesi, Alevilik-Bektaşılık konusuna ayrılan alanın dengeli bir şekilde gözden geçirilmesi, İmam Hatip Liselerinde tasavvuf derslerinin yer almasının eksiklik olarak görölmesi ve bu derslerin müfredata dahil edilmesi, ayrıca temel eğitim 7. sınıf ile ortaöğretim 12. sınıfta aynı tasavvuf konularının işlenmesi yerine farklı yönlerinin ele alınarak çeşitlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

## 5. KAYNAKÇA

- Aydın, M. Şevki. (2021). *Din Eğitimi Bilimi*. 4. bs. Kayseri: Kimlik Yayınları.
- Beken, A. (2020). “Ahlâkî Bir Alan Olarak Tasavvufun Eğitimle/Din Eğitimiyle İlişkisi”. *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (2), 256-78.
- Çamyar, S. (t.y). *DİKAB Ders Kitabı 4*. 2021. Ankara: Tuna Yayıncılık.
- Çamyar, S. & Yaldız, H. (2021). *DKAB Ders Kitabı 7*. Ankara: Gün Yayıncılık
- Demirci, M. (2013). *İbâdetlerin İç Anlamı*. 1. bs., İstanbul: Vefa Yayınları.
- Doğan, R. (2021a). *DİKAB Ders Kitabı 9. Sınıf*. Ankara: Gezegen Yayıncılık.
- . (2021b). *DİKAB Ders Kitabı 10*. Ankara: Gezegen Yayıncılık.
- Doğan, R. & Ege, R. ed. (2021). *Din Eğitimi*. 8. bs., Ankara: Grafiker Yayınları.
- Köylü, Mustafa, ed. 2020. *Din Eğitiminde Çağdaş Konular*. 3. bs., İstanbul: Dem Yayınları.
- Kuzudişli, Ali (2019). *DİKAB Ders Kitabı 12*. Ankara: Eksen Yayınları.
- MEB (2018). *Temel Eğitim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4,5,6,7 ve 8. sınıflar) Öğretim Programı*
- MEB (2018). *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (9,10,11 ve 12. sınıflar) Öğretim Programı*
- Özdemir, F. (2022). *DİKAB Ders Kitabı 8*. Ankara: Anka Yayınları.

# HARPUTLU ABDÜLHAMİD HAMDİ EFENDİ’NİN *KASİDE-İ MÜNFERİCE TAHMÎSİ* VE TERCÜMESİ<sup>1</sup>

Sefa SOYDAN<sup>2</sup>

Osman Nuri KARADAYI<sup>3</sup>

## 1. GİRİŞ

Kasîde Arapça kasd kökünden türeyen bir kelimedir. Kasd sözcüğünün lügat anlamı kastetmek, azmetmek, bir şeye doğru yönelmektir. Edebî bir terim olarak ise belirli bir amaç için söylenmiş on beş beyitten az olmayan şiir türüdür. (Türk Dil Kurumu [TDK], 2023.) İlk örnekleri Arap Edebiyatı’nda ortaya çıkan kasîde sonrasında Fars ve Türk Edebiyatı’nda da görülmeye başlanmıştır. Kasîde zaman içinde İslam dünyasında insanların hissiyatını, çeşitli olayları ve özellikle dîni konuları anlatmakta sıklıkla kullanılan edebî bir manzume olmuştur.

Edebiyatımızda bazı kasîdeler vardır ki yıllar içinde kendisine yüklenen manevî anlam sebebiyle edebî manzûme olmanın yanı sıra özel bir yer edinmiştir. Bu özel kasîdelerden biri de Muhammed b. Yûsuf et-Tevzerî’nin (ö. 513/1119) yazmış olduğu *Kâsîde-i Münferice*’dir. Muhammed b. Yûsuf et-Tevzerî 11. ve 12. yüzyıllarda yaşamış daha çok İbnü’n-Nahvî lâkabıyla tanınan Tunuslu bir şâir ve nahiv âlimidir. (Çelebi, çev. 1982: 1346; Zirikli, 2002: 247; Durmuş ve Elmalı, 2000: 163-164)

---

<sup>1</sup> Bu çalışma “*Kemâleddin Harpûti’nin Kasîde-i Münferice’nin Tahmîsiyle Beraber Türkçe Şerhi ve Tasavvufî Muhtevası (Metin İncelemesi)*” adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

<sup>2</sup> Yüksek Lisans Mezunu, [ssoydan78@outlook.com](mailto:ssoydan78@outlook.com), ORCID: 0000-0002-4987-0934

<sup>3</sup> Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri, Tasavvuf, [onuri.karadayi@atauni.edu.tr](mailto:onuri.karadayi@atauni.edu.tr), ORCID: 0000-0003-0253-907X

İbnü'n-Nahvî'nin yazmış olduğu bu kasîde *Ümmü'l-ferec*, *el-Fütûh*, *el-Münferice*, *el-Ferec ba'de's-şidde* isimleriyle de bilinir. Bununla beraber yazıldığı dönemden itibaren tüm İslam dünyasında *Kâsîde-i Münferice* ismiyle tanınmıştır. İbnü'n-Nahvî'nin İslam dünyasında tanınmasında bu eserin önemli bir etkisi vardır. Eserin meşhur olmasında yazılışına sebep olan kıssasının da etkisi bulunmaktadır. Rivâyet odur ki merhum müellif ikamet ettiği Tevzer dışında bulunduğu bir zamanda malları eşkıyalar tarafından gasp edilmiştir. İbnü'n-Nahvî mallarının gaspedildiğini duyunca derin bir üzüntü yaşamış ve bu hissiyatla kasîdeyi yazmıştır. Sonrasında malını gasp edenlerin rüyasına bir kişi girmiş ve onları korkutmuştur. Böylece eşkıyalar gasp ettikleri malları geri vermişlerdir. Bu durum kasidenin halk arasında yayılmasına vesile olmuş ve sıkıntılı anlarda müşkil halleri çözmek için okunan bir vird halini almıştır. Zaman içinde bu kasîdeyi okuyanın niyazının kabul göreceğine o kadar inanılmıştır ki eser dini evrâd ve ezkârları içeren dua derlemelerine girmiştir. Tâceddin es-Subki'nin (ö. 771/1370) bildirmesine göre bu kasîde ism-i azamı içerir ve bu sebeple edebi yönünün ötesinde okunduğunda sıkıntılardan kurtaran müstecab bir duadır. Yine Tâceddin es-Sübkî kendi babasının da sıkıntı anında bu kasîdeyi okuduğunu belirtmektedir. (Çelebi, çev. 1982)

*Kasîde-i Münferice* 40 beyitten oluşan, kolay anlaşılabilen, halkın zevklerine uygun muhteva taşıyan bir kasîdedir. Az kullanılan Mütedârik (Habe) bahriyle yazılmıştır. Şöyleki: her satırda fe'ilün/ fe'ilün/ fe'ilün/ fe'ilün kalıbıyla kaleme alınmıştır, fe'ilün vezni her beyitte toplamda sekiz defa kendini tekrarlar. Genel kabule göre 40 beyit olarak kabul edilen *Kasîde-i Münferice*'nin bazı nüsha, şerh ve tercümelerde 50 beyte kadar çıktığı görülmektedir. (Kara, 2021: 327-373)

## 2. *KASÎDE-İ MÜNFERİCE* TERCÜME, ŞERH VE TAHMÎSLERİ

Gerek yazılış sebebi gerekse tesirine dâir anlatılan kıssalar sebebiyle *Kasîde-i Münferice* yazıldığı dönemden itibaren birçok şâir, âlim, sûfî tarafından ilgi görmüş, üzerine şerhler yazılmıştır. Yazılan bu şerhler Beyrut, Şam, Kahire, Mekke gibi İslam coğrafyasının geniş kesimlerine yayılmıştır. Araştırmalar sonucunda *Kasîde-i Münferice* üzerine Arapça olarak otuz şerh, on dört tahmis, yedi muaraza, bir tane de taştir kaleme alınmıştır. (Alzyout, 2013: 13)

Türk Edebiyatı'nda ise *Kasîde-i Münferice* üzerine genellikle Türkçe tercüme ve şerhler yazılmıştır. Anadolu'nun çeşitli kütüphaneleri ve arşivlerinde bulunan bu şerhlerin bir kısmının şârihi belirsiz olmakla birlikte müellifi tespit edilebilen en meşhur tercüme ve şerhler şu şekilde sıralanabilir.

### **Tercümeler:**

- 1- Abdullah Salâhî-i Uşşâkî, *Tercüme-i Kasîde-i Münferice*
- 2- Ebu Bekir Kânî, *Kasîde-i Münferice Tercümesi*
- 3- Esad Erbîlî, *Tercüme-i Kasîde-i Münferice*
- 4- Nazîrâ İbrâhim Efendi, *Manzûm Tercüme-i Kasîde-i Münferice*
- 5- Mütercimleri Belirsiz *Kasîde-i Münferice*

Bu tercümelerden biri Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi 1705/4 numarada “*Kasîde-i Münferice Tercümesi*” adıyla 46b-51b sayfaları arasında kayıtlıdır. Eserin herhangi bir yerinde müellife dair bilgi yer almamaktadır. (Yazar, 2011: 593; Alzyout, 2013: 22; Kara, 2021:114; “*Kasîde-i Münferice Tercümesi*”, 2024: <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/128804>).

Bir diğer tercüme ise: Millet Kütüphanesi Ali Emîrî 644 numarada “*Manzûm Tercüme-i Kasîde-i Münferice*” adıyla kayıtlıdır. 30b-31a sayfaları arasında yer alır. (Kara, 2021:121-122; “*Manzûm Kasîde-i Münferice Tercemesi*”, 2024: <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/163435>)

### **Şerhler:**

1. Rüsûhî, İsmâîl b. Ahmed Ankaravî, *Hikem-i Münderice fî Şerhi 'l-Münferice*:
2. Ebü'l-İsme Mustafâ İsâmeddîn Üsküdârî, *Şerh-i Kasîde-i Münferice*:
3. Hüseyin b. Rüstem, *Şerh-i Kasîde-i Münferice*:
4. Vildan Fâik Efendi, *Şerh-i Kasîde-i Münferice*
5. Mustafâ Behcet b. Muhammed Sâlim, *Azvâu 'l-Behce fî Şerhi 'l-Münferice*
6. Yahyâ b. Abdullâh, *Şerh-i Kasîde-i Münferice*
7. Ahmed Efendi, *Şerh-i Kasîde-i Münferice*
8. Ebü'l-Hayr Ahmed b. İsmâîl, *Şerh-i Kasîde-i Münferice*
9. Hacı Hüseyin b. Hacı Mehmed (Müftî-i Sakız), *Şerh-i Metîn ü Akvâ*
10. Cebbârzâde Mehmed Arif Bey, *Celb-i Sürûr ve Selb-i Kûdûr*

Ayrıca bu eserlerin dışında çeşitli kütüphanelerde şârihleri tespit edilemeyen birden fazla kâside-i Münferice şerhleri de bulunmaktadır. (“*el-Kasîdetü 'l-Münferice*”, 2024: <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/303154>; Kara, 2021: 41; “*Şerh-i Kasîdetü 'l-Münferice*”, 2024: <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/635131>; Yazar, 2011: 571; Alzyout, 2013: 26; Kara, 2021: 46; “*Kasîde-i Münferice Tercümesi*”, 2024: <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/248021>; Yazar, 2011: 570; Alzyout, 2013: 25; Kara, 2021: 91)

**Tahmîsler:** Tahmîs, edebiyatımızda beşleme olarak bilinen ünlü beyitlerin öncesine veya sonrasına üçlük bendler inşa edilerek oluşturulan nazım biçimidir. (Pala ve Kılıç, 2020: 233-235). Tahmîs ana metin olan İbnü'n-Nahvî'nin kasîdesinin her beyitinin evveline mânaya uygun ve destekleyici olarak eklenen aynı ölçüdeki üçlü dizelerle yapılan beşlemedir. Kasîde-i Münferice üzerine İbn. Melik (ö. 917/1511), Ahmed b. Âmir b. Abdolvahhâb et-Ta'zî (ö. ?), Ebû Bekir b. Hamsîn (ö. ?), Ebû Abdullah Muhammed b. Nu'aym (ö. ?), Ömer el-Kavsî el-Kuraşî (ö. ?), Alâeddin Ali b. el-Bukâî ed-Dımaşkî (ö. 917/1511) adlı müelliflerin *Tahmîsu'l-Kasîde-i Münferice* adlı eserleri bulunmaktadır. Ayrıca kütüphanelerde kayıtlı ancak yazarı belli olmayan *Kasîde-i Münferice* tahmîsleri de yer almaktadır. (Elmalî, 2000: 49) Kasîde-i Münferice'ye yazılan tahmislerden birisi de son dönemde Harputlu Abdülhamid Hamdi Efendi'nin *Kasîde-i Münferice Tahmîsi*'dir.

## **2.1. Harputlu Abdülhamid Hamdi Efendi ve *Kasîde-i Münferice Tahmîsi***

12 Nisan 1830 yılında Harput'ta dünyaya gelmiştir. Babası Ömer Nâimî Efendi Harput'un önde gelen âlimlerindendir. *Kasîde-i Bürde* şârihliği ile tanınmıştır. (İnal, 1988: 531; Tahir, 2016: 299; Karataş, 2019: 29-125)

Abdülhamid Hamdi Efendi eğitimi babasının yanında almıştır. 27 yaşında babasından geleneksel usûl üzere on iki ilimden icazet almıştır.<sup>4</sup> Aynı zamanda Reîsü'l-kurrâ Yusuf Efendi'den (v. 1883) de kıraat icazeti almıştır. (İnal, 1988: 532) *Nüzhetü'l-ahdân fî hâşiyeti Tuhfeti'l-ihvân* adlı telif eseriyle müderrislik görevi verilmiştir. (İnal, 1988: 532) Abdülhamid Hamdi Efendi'ye Bursa Müderrisliği teklif edilmişse de kabul etmemiş Harput'ta kalarak buradaki Cevheriyye Medresesi'nde

<sup>4</sup> Geleneksel Medreselerde okutulan On iki İlim: Sarf, nahiv, belâgat, mantık, fıkıh usûlü, tefsir usûlü, hadis usûlü, kelâm, fıkıh, tefsir, hadis ve akâid.

müdürlük yapmıştır. (İnal, 1988: 532) Müdürlük görevini Cevheriyye Medresesi'nden sonra Molla Köyü'ndeki Ahmet Peykeri Medresesi'nde sürdürmüştür.

Ahmet Peykeri medresesinin tamiri için Vakıflar İdaresi'nden gelen ödeneği Harput'ta başka bir medrese inşasına kullanmak istemiş ancak başarılı olamamış ve üstelik bu girişimi şikâyet konusu olmuştur. Abdülhamid Hamdi Efendi bu işin üstüne giderek 1862 yılında İstanbul'a gelmiş, devlet ricâliyle görüşmelere başlamış, şikâyetçinin haklı olduğu ve o zamanda Vakıflar İdaresi'nden de ikinci bir ödeneğin mümkün olmadığı anlaşıncı iş sadrazama intikal etmiştir. İbnu'l-Emin Mahmut Kemal İnal'ın (v. 1957) babası Emin Paşa tarafından Abdülhamid Hamdi Efendi devrin sadrazamı Arapgirli Yusuf Kamil Paşa (v. 1876) ile görüştürülmüştür. Görüşmede Arapgirli Yusuf Kamil Paşa Abdülhamid Hamdi Efendi'ye çok iltifatta bulunmuş kendisinin ilim ve ahlakını çok beğenmiştir. Medresenin inşası için nukûd-ı mevkûfe (vakfedilen nakit para) olarak bin altının Abdülhamid Hamdi Efendi'ye verilmesine, medresenin mütevellî ve müdürlüğünün de kendisine verilmesine ve ayda 500 kuruş maaşla görevlendirilmesini emir buyurmuştur. (Arslan, 1998: 77-102; Sunguroğlu, 1958: 172-173)

Abdülhamid Hamdi Efendi İstanbul dönüşü sonrası Harput'taki Kamil Paşa Medresesi'ni genişletip imar ettirmiştir. Ayrıca Sâre Hatun ve Ağa Camiilerini de kubbeli ve minareli olacak şekilde tamir ettirmiştir. 1866 yılında babası Ömer Nâimî Efendi ile birlikte tekrar İstanbul'da bulunmuş dönemin İstanbul ulemâsı ve ümerâsı tarafından büyük hürmet görmüştür. Abdülhamid Hamdi Efendi 1873 senesinde hac farızasını yerine getirmiştir. (Bulut, 2022: 9-43)

Abdülhamid Hamdi Efendi kendini ilim okumaya ve okutmaya adanmış bir âlimdir. Dünyalık makâmlara iltifat etmemiş kendisine teklif edilen müftülük görevini birçok kez reddetmiştir.

Aralarında oğlunun da bulunduğu çok sayıda talebe yetiştirip icazet vermiştir. Sare Hatun Camisi'nde Buhari Şerif dersleri okutmuştur. Bunun yanı sıra birçok telif eseri mevcuttur. Aynı zamanda bir sûfî de olan Abdülhamid Hamdi Efendi Kadirî ve Şazeli tarikatlarına müntesiptir. (Arslan, 1998: 82)

Ömrünün son demlerinde çeşitli hastalıklara yakalanan Abdülhamid Hamdi Efendi'nin vefatı İshak Sunguroğlu (v. 1977) tarafından şöyle anlatılmaktadır: “Hastalığı yirmi beş gün kadar sürmüş ve sonunda 29 Nisan 1902 Pazartesi günü akşam ezanından bir saat evvel tilâvet-i Kur’ân, tevhid ve zikr-i fikr-i Rabbânî’den bir an ayrılmaksızın gözlerini hayata kapadı.” Ve Abdülhamid Hamdi Efendi ertesi gün Meteris’teki aile mezarlığına defnedilmiştir. (Arslan, 1998: 82)

#### **Eserleri:**

- 1- *Bugyetu 'l-Kâsid fî Cevâbi 'l-Es'ileti 'l-Vârid min Âmid,*
- 2- *el-Burhânu 'l-Munevver fî Tahrîmi 't-Tasvîr ve İftinâi 'l-Musavver,*
- 3- *Cevâbu 'l-Vezîr fî Hurmeti İmtina 'i 'l-Hacc 'an Duhûli Mekke 'İnde 'l-Vebâi 'l-Kesîr,*
- 4- *Divânçe-i Eş'ar,*
- 5- *el-Feyzu 'r-Reddî fî Hâşiye Havâşî 'l-Celâl el-Gelenbevî,*
- 6- *el-Hallu 'l-mukemmel 'ale 'l-Hevâşî Siyalkûtîyye 'ale 'l-Mutavvel,*
- 7- *Mukhiletu 'l-Ebsâr fî Ru'yeti 'l-Hilâl bi'n-Nehâr,*
- 8- *Netâicu 'l-Ebkâr fî Hâşiye-i Netâyici 'l-Efkâr.*
- 9- *Nuzhetu 'l-İhvân fî Hâşiyeti Tuhfeti 'l-İhvân (Hâşiye el-Harputî 'ala Tuhfeti 'l-'Avâmîl)*
- 10- *Sayfetu Efkârî 'l-'Ulemâ fî İsbâti İlmi Nebiyyinâ bi 'l-Esmâ.*

- 11- *es-Simtu 'l- 'Abkarî fî Şerhî 'İkdi 'l-Cevherî,*  
12- *Tabsırâtü 'l-Hakk 'ale 'l-A 'yân fî Hurmeti 'l-İsticâr*  
*'alâ Kırâati 'l-Kur'an.*  
13- *Kasîde-i Münferice Tahmîsi* (Tahir, haz. 2016: 287;  
Gemi, 2015)

## **2.2. Harputlu Abdülhamid Hamdi Efendi'nin *Kasîde-i Münferice Tahmîsi* ve Tercümesi**

Abdülhamid Hamdi Efendi'nin ilmi eserlerinin yanı sıra yazmış olduğu edebî eserlerden birisi de *Kasîde-i Münferice* tahmîsidir. Kesin olarak hangi tarihte kaleme alındığı bilinmese de bu eser oğlu Kemâleddin Efendi tarafından şerh edilerek önce tefrikalar hâlinde neşredilmek üzere 1893-1896 yılları arasında İstanbul'da yayımlanan Hazîne-i Fünûn mecmûasına yollamış ancak mecmûaya gelen yazıların çokluğu ve mecmûanın kapanması sebebiyle sadece 5. bende kadar olan bölümü birkaç tefrika hâlinde yayımlanmıştır. (Karataş, 2019: 29-125) Sonrasında ise eser toplu olarak 1899'da Ma'mûretü'l-azîz Vilâyet Matbaası'nda "*Kasîde-i Münferice'nin Tahmîsiyle Beraber Türkçe Şerhi*" ismiyle basılmıştır. Oğlu Kemâleddin Efendi babasının eserini anlatırken bendlerdeki kudret-i şâirâneliğini ve tesirindeki hizmet-i şârihâneliği erbabının takdirini üzerine çekeceğini belirtmiştir. (Harputî, 1899: 9.)

Abdülhamid Hamdi Efendi'nin aruz vezni ile yazdığı tahmîsde kullanılan vezin bahr-i mütedârik olarak bilinen fâilûnün sekiz kere tekrarlanmasıyla oluşur.<sup>5</sup> Bu beşlemenin kafiye düzeni aaa(aa), bbb(ba), ccc(ca), ddd(da) şeklinde devam etmektedir. 41 bendden oluşan bu tahmîs şu şekildedir:

<sup>5</sup> Bahr-i Mütedârik/Mütedârek: Aruz sisteminde bir kalıptır. Bahrin adı devam etmek, peşinden yetişmek, telâfi etmek mânâlarındaki tedâruk masdarının sıfat şeklidir. Halil b. Ahmed'in tesbit ettiği bahirler arasında öğrencisi Ahfeş el-Evsat tarafından eklenmesi ve bu suretle onun sistemindeki eksikliğin telâfi edilmesi dolayısıyla mütedârek (eklenmiş, telâfi edilmiş) adı verilmiş ve daha çok bu adla anılmıştır.

Fâilûn/ Fâilûn/ Fâilûn/ Fâilûn Fâilûn/ Fâilûn/ Fâilûn/ Fâilûn (Topuzoğlu, "Mütedârek", 2006)

و بِاللّٰهِ اتَّوَفِّيقُ  
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

Muvaffakiyet Allah'tandır.  
Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismi ile

(1)

اَصْبِرْ فَالْصَّبْرُ اُخُو الْفَرْجِ قَلَنْ اِسْتَبْطَأَتْ مَدَى الثَّلَاجِ  
فَعَلَيْكَ الْقَوْلَ بِالْاَلَجِ اِسْتَدَّيْ اَزْمَهُ تَنْفَرِجِي  
قَدْ اَذَنْ لَيْلِكَ بِالْبَلَجِ

Sabret, zira sabır kurtuluşun kardeşidir. Karların erime süresince bu işi uzun bulursan, gecenin geç saatlerinde şunu demelisin

**Ey zorluk, şiddetlen ki kalkasın! Artık gecen gündüzle müjdelenmiştir.**

(2)

مِيزَتْ بِعِنَايَتِهِ الْحُجُجُ ضَاءَتْ بِلَوَامِعِهَا الْوُلُجُ  
فَالْيَأْسُ يُعَاقِبُهُ الْفُلُجُ وَظِلَامُ اللَّيْلِ لَهُ سُجُجُ  
حَتَّى يَغْشَاهُ أَبُو السُّرُجِ

Deliller O'nun inayetiyle açığa çıkmıştır. Karanlıklar, O'nun (delillerin) parlayan ışıklarıyla aydınlanmıştır. Ümitsizliği, kurtuluş takip eder.

**Gecenin karanlığına kandiller (yıldızlar) eşlik eder; sonunda onları aydınlatan nur (güneş) gelir.**

(3)

لَا تَعْجَلْ فَالْعَجْلُ الْخَطَرُ فِيمَوْعِدِهِ رَهْنُ الْوَطَرِ  
فِي لَوْحِ الْقُدْرَةِ مُسْتَطَرٌ وَسَمَاءُ الْخَيْرِ لَهَا مَطَرٌ  
فَإِذَا جَاءَ الْإِبَانُ تَجِي

Acele etme, zira acelecilik tehlikelidir. Hedefler, zamanı geldiğinde gerçekleşir.

Her şey kudret levhinde yazılıdır.

**Hayır yağmurlarının bir vakti vardır ve vakti geldiğinde yağmuru yağdırır.**

(4)

الطَّافُ مُهَيِّمِنًا هَمْلٌ كَمْ سُرَّ بِرَحْمَتِهِ زَمْلٌ  
أَنَّى يَخْطَأُ عَبْدًا أَمَلٌ وَفَوَائِدُ مَوْلَانَا جَمْلٌ  
لِسُرُوحِ الْأَنْفُسِ وَالْمُهْجِ

Rabbimizin lütufları bol ve sürekli. O'nun rahmetiyle nice zayıf güçsüz kul sevinmiştir.

Rabbimizin umutları kula isabet etmekten nasıl yanılır?

**Kalpler ve Ruhlarımızın mutluluğu için Mevlamızın nimetleri çoktur.**

(5)

فِيهَا مَدَدٌ لِلْخَلْقِ بَدَا فَاطْلُبُهُ يُرِخْ عَنْكَ الْوَبْدَا  
مِنْهَا سَهْجٌ يَشْفِي كَبْدًا وَلَهَا أَرْحٌ مُخِي أَبْدَا  
فَاقْصِدْ مَحْيَا ذَاكَ الْأَرْحِ

O lütuflarda mahlûkat için bir yardım görünmüştür. Onu iste, üzerindeki yükü kaldırır.

Onlardan gelen bir ferahlık, gönüllere şifa verir.

**Orada ebediyen hayat veren bir koku vardır.**

**İşte bu hayat bahşeden kokunun kaynağına git.**

(6)

يَهْوَاهَا الْحَ النَّفْسَ الْحَيَا مِنْ رَبِّكَ سَلْ لِشَجِي حَيَا  
يَمْ رَحْمَتِهِ يَمَجْ مَحْيَا فَلَرَبَّنَا قَاصَّ الْمَحْيَا  
يُبْخُورُ الْمَوْجَ مِنَ اللَّجَجِ

Nefsini O'nun sevgisiyle dirilt; zorluklar karşısında  
Rabbine dua et. O'nun rahmet deryasından hayat fışkırır.  
**Nice zamanlar, hayatın kaynağı denizlerdeki dalgalar  
gibi taşmıştır.**

(7)

لَنْ شَاءَ يُعْبِشَ بِأَرْغَدِهِ أَوْشًا يَذْهَبُ بِأَفْيَدِهِ  
مَا يَدْرِي أَحَدٌ مَا فِي عِنْدِهِ وَالْخَلْقُ جَمِيعًا فِي يَدِهِ  
فَلَوْ سَعَةً وَذُو حَرْجٍ

Allah dilerse nimetleriyle yaşatır, dilerse en faydalı  
şeyleri kaldırıp yok eder.  
Kimse O'nun katındaki nimetleri bilemez (kudretindeki  
sırrı bilemez);  
**Bütün mahlûkat O'nun elindedir, Kimi genişlikte,  
kimi darlıkta.**

(8)

فَهَلَوْعُهُمْ وَوَلَوْعُهُمْ مَا كَانَ يُفِيدُ لَوْوَعُهُمْ  
وَاللَّهُ إِلَيْهِ دُلُوعُهُمْ وَتُرُولُهُمْ وَطُلُوعُهُمْ  
فَالِى دَرْكٍ وَ عَلَى دَرْجٍ

İnsanların yakınmaları ve tutkunlukları, onlar için bir  
fayda sağlamaz.  
Onların dönüşleri ve duaları Allah'a aittir.  
**Onların inişleri ve yükselmeleri, kimi dereke kimi de  
derece.**

(9)

بَعْضُ حَصَلَتْ مَطَالِبُهُمْ دُنْيَاً ذَهَبَتْ رَغَائِبُهُمْ  
أُخْرَى وَ عَكَسَ صَاحِبُهُمْ وَمَعَايِشُهُمْ وَ عَوَاقِبُهُمْ  
لَيْسَتْ فِي الْمَشْيِ عَلَى الْعُوجِ

Kimilerinin dünya olan hedefleri gerçekleşir, kimilerinin de arzuları ahirettir diğerlerinin aksine.

**Hayatları ve sonuçları, sapkın yollarda yürümekle değildir.**

(10)

فِي الْعِلْمِ هِيَ أَفْضَلُ رُكْبَتٍ فَيَلُوحُ الْحِفْظُ قَدْ اخْتَكَمْتُ  
ثُمَّ الْأَشْيَاءَ لَهَا ثَكَمْتُ حِكْمٌ نُسَجَّتْ يَدِي حَكَمْتُ  
ثُمَّ انْتَسَجْتُ بِلَمُنْتَسَجِ

O (Allah'ın) İlminde birikmiş kazalardır; levhi mahfuzda sağlama alınmıştır.

Sonra bu şeylerin bir açıklaması vardır.

**Hükmeden elle nesc (örülen) hikmetler, daha sonra ipliklerle örülmüştür.**

(11)

عَنْ غَيْبٍ غَيْبٍ إِنشَرَجَتْ بِالْمَعْلُومِ اتَّبَعَتْ خَرَجَتْ  
أَحْكَامٌ فِي الْعِلْمِ انْدَرَجَتْ فَإِذَا اقْتَصَدْتُ ثُمَّ انْعَرَجَتْ  
فَبِمُقْتَصِدٍ وَبِمُنْعَرَجِ

Gaybın karanlığından çıkıverdi, ardından bilinenlerle ortaya çıktı.

Onlar İlme dahil olan bilgilerdir.

**Öyle ki, doğru yolda gider veya amacından çıkarsa kendilerine uygun yolu bulmuş olurlar.**

(12)

فَهَدَتْ عَنِ النَّظَرِ الْمُجْبِجِ سَهَدَتْ بِتَفَكُّرِهَا السُّبْحِ  
عَهَدَتْ بِحُجْرِ الْحَكَمِ الْجَبِجِ شَهَدَتْ بِعَجَائِبِهَا حُجْبِجِ  
فَأَمَّتْ بِالْأَمْرِ عَلَى الْحَجْبِجِ

Sarhoşlar tefekkürden uyuya kaldı, onu tefekkür etmekten sufiler uyuyamadı, hikmet denizlerine dalgaların gelmesi çoktur.

**Mukadderatın işlerine hüccetler kaim oldu, bu iş bu şekilde yıllarca devam etti.**

(13)

لَمْ أَنْتَ بِتَوْبِ الدَّهْرِ شَيْحِي لَا تَضْطَرِّينِ وَالْعَقْلُ نَحْيِي  
لَا بُدَّ مِنَ الْمَقْدُورِ بَيْحِي وَرِضًا بِقَضَاءِ اللَّهِ حَيِّجِي  
فَعَلَى مَرْكُورَتِهِ فَتَجِجِ

Zamanın zorlukları karşısında neden üzgünsün? Sarsılma, akıl rehberindir.

Allah'ın takdiri muhakkak gerçekleşecektir. O'nun hükmüne rıza göstermek en doğru olanıdır.

**Onun (ilahi takdirin) merkezinde ikamet et (kadir olduğunu bil ve bu bilgide sebat göster).**

(14)

هَلْ تَحْسَبُ أَنَّ عُودَرتَ سُدِّي وَلَقَدْ جُعِلَتْ لِلْمَهْلِ مُدِّي  
فَدُمُوعَكَ صَبَّ بِغَيْرِ مُدِّي وَإِذَا انْفَتَحَتْ أَبْوَابُ هُدِّي  
فَأَعْجَلْ لِحُزَائِمِهَا وَلِجِ

Seni başıboş mu bıraktılar sanıyorsun? Oysa her şeyin bir vakti ve süresi vardır.

Gözyaşlarını durmadan akıt; hidayet kapıları açıldığında,

**Onun hazinelerine hızlıca koş ve oraya gir.**

(15)

وَالْزَمِ بِاللَّوْمِ رِغَابَهَا لَا تَبْغِ بُلُوْعًا غَايَتَهَا  
فَتَعُوذَ النَّفْسُ غَوَايَتَهَا وَإِذَا حَاوَلْتَ نَهَايَتَهَا  
فَاخْذَرْ إِذْ ذَاكَ مِنَ الْعَرَجِ

(Oraya girdiğin zaman) Her daim Allah'ın emirlerine bağlı kal; son noktaya ulaşmak gibi bir hedefin olmasın.

**Nefsinin tekrar sapkınlığa dönmesinden sakın.  
Sonuna ulaşmaya çalışırsan, sakın muhakkak bu  
ayağın kaydığı yoldur.**

(16)

وَاجْعَلْ لَكَ ذِكْرَ اللَّهِ غِذَا فَأَرْجُ فُرْجَ الْجَنَّاتِ بِدَا  
فِي مَسْلَكِ صِدْقٍ كُنْ رَبِّدَا لِيَتَكُونَ مِنَ السَّبَاقِ إِذَا  
مَاجِئْتُ إِلَى تِلْكَ الْقَرْجِ

Allah'ı anmayı kendine gıda edin; bununla cennetin yönlerini um.

Dürüstlüğün yolunda hızlı ol,

**O yönlere (yerlere) ulaştığında öncülerden olasın.**

(17)

بَخْ بَخْ لِمَحِبٍّ وَهَجَّتُهُ فِي اللَّهِ يَبِيجُ مُهَجَّتُهُ  
أَوْ مَنُجِّ بِرٍّ مَهَجَّتُهُ فَهَئَاكَ الْعَيْشُ وَهَجَّتُهُ  
فَلِمُبْتَدِعٍ وَلِمُنْتَبِجٍ

Ne mutlu ki, Allah aşkıyla yanan bir kalp ve samimi bir nefse sahip olana!

Ya da dürüstlük yolunu kendine menhec kılana ne mutlu.

**Orada gerçek yaşam ve gerçek sevinç vardır hem  
sevineneler hem de doğru yolu benimseyenler için.**

(18)

النَّفْسُ إِذَا طَابَتْ شَكَدَتْ حَيْرًا وَإِذَا خَبِثَتْ نَكَدَتْ  
فَأَبِ الْحَسَنَاتِ مَيِّ عَكَدَتْ وَهِيَ الْأَعْمَالِ إِذَا رَكَدَتْ  
فَإِذَا مَا هِجَتْ إِذَا تَجَّ

Nefis iyiliğe yönelirse hayır işler, kötülüğe bulaşırsa zarar verir.

Güzel amellerle kendini süsle, çünkü bu nefsi arındırır.

**Eğer amellerin durgunlaşırsa, onları harekete geçir; yoksa sen hareket ettirilirsin.**

(19)

لَا تُضَعِّى النَّفْسَ لِحَاجَتِهَا لَيْسَتْ فِي الرُّغْبَى حَاجَتُهَا  
تُغْرِى بِالشَّرِّ رَبَّاجَتُهَا وَمَعَاصِي اللَّهِ سَمَاجَتُهَا  
تُزَادُنْ لِيَنِ الْخُلُقِ السَّمِج

Nefsin ısrarcı arzularına kulak verme; onun ihtiyaçları arzu edilen şeyler değildir.

Kötülüğe sürükler, çirkin işleri güzel gösterir.

**Ancak Allah’a yapılan masiyetlerin çirkinliği kötü ahlâklı kimseler için süslenmiş gibi görünür.**

(20)

أَفْتَقِرُفُهَا كِبَاجَتِهَا وَتُذِيخُ النَّفْسَ بِبَاجَتِهَا  
وَتُقَاسِي ظَلَامَ قَبَاجَتِهَا وَلِطَاعَتِهِ وَصَبَاجَتِهَا  
أَنْوَارُ صَبَاحِ مُبْتَلِج

Mübahmîş gibi bu günahları işliyorsun! Nefsin günahın arazisinde durduruyorsun, günahların karanlığına maruz oluyorsun.

**Oysa Allah’a itaatin ve güzel ahlâkın nuru, aydınlık bir sabah gibi parıldar.**

(21)

فَاَحْمَدُ عَنْ عَقْلِكَ اِنَّهَا وَأَنْهَضُ لِعِبَادَتِهِ نَبِيًّا  
فَمُهَوَّرُ الْعَدْنِ بِمَكْسِيهَا مَنْ يَخْطُبُ حُورَ الْخُلْدِ بِهَا  
يُظَفَّرُ بِالْحُورِ وَبِالْفُتُجِ

Gafletinden uyanmak için gayret et; bilinçli olarak Allah'a ibadete yönel.  
(Adn) Cennetlerin mihri (bedeli) bunları (ibadetleri) elde etmendir.

**Kim iyiliklerle ebedi hurileri nişanlarsa (isterse),  
Onlara ve sonsuz güzelliklere kavuşacaktır.**

(22)

فَعَنِ الذَّنْبِ الدَّنَسِ أَنْتَقَى لَنْ تَتَّبِعَ وَصَلَتَهَا عَلَقًا  
لَا تَمْلِكُ مُهْجَتَهَا يَرْقَى فَكُنِ الْمَرْضَى لَهَا بِشَى  
تَرْضَاهُ عَدَا وَتَكُونُ نَجِي

Günah kirlerinden arın; onunla Allah'a ulaşmak istersen temizlenmelisin.

Kalbinin, basit yöntemlerle yönetilemeyeceğini bil.

**Ancak takva ile Allah'a yönel ki,**

**Yarın O'nun rızasını kazanıp kurtuluşa eresin.**

(23)

لَيْسَ الْجَنَاتُ بِدَارِ بَذِي فَاصْمُتْ وَعَنِ النَّاسِ اِنْتَبِذِ  
وَالذِّكْرَ جَلِيسَكَ فَاتَّخِذِ وَائِلُ الْقُرْآنِ بِقَلْبِ ذِي  
حَزَنٍ وَبَصَوْتٍ فِيهِ شَبِي

Cennet, kötü sözler söyleyenlerin yeri değildir.

Sus ve insanlardan uzaklaş(arak tefekküre dal).

Zikri kendine arkadaş edin;

**Kur'an'ı hüznü kalple ve içten bir sesle oku.**

(24)

كَرِّرْ لِتَزِيدَ لَطَافَتَهَا بِالْحِدِّ تَلُوحُ خَسَافَتَهَا  
بِمُئِي يَهْدِيكَ شَرَافَتَهَا وَصَلُوهُ اللَّيْلِ مَسَافَتَهَا  
فَاذْهَبْ فِيهَا بِالْفَهْمِ وَجِي

(Kur'an'ı) Tekrar et, çünkü bununla nefsin letifliği artar.  
**Ciddi bir çaba ile nefsin sertliği gider. Bir minnet ile**  
**nefsin şerefini sana verir, bunun yolu da gece**  
**namazıdır. Bu yolculukta anlayış ve kavrayışla git gel.**

(25)

لَنْ تَرَى مِثْلَهَا وَ مُدَانِيَهَا فَالْحَازِمُ مَنْ كَانَ غَانِيَهَا  
فَاحْفَظْ بِالْقَلْبِ مِثَالِيَهَا وَتَأَمَّلْهَا وَ مَعَانِيَهَا  
تَأْتِ الْفِرْدَوْسَ وَتَنْفَرِجِي

Ne onun gibi ne de ona benzer bir rehber bulamazsın;  
kim onunla meşgul olursa bahtiyardır.  
Kalbinle ayetlerini ezberle, tefekkür et ve anlamlarını  
düşün.  
**Bu seni Firdevs'e ulaştıracak ve gönlünü**  
**ferahlatacaktır.**

(26)

وَتَرِدْ أُنْهَارَ مُسَجَّرِهَا وَتَقُزْ بِالْعَيْشِ وَأَخْضَرِهَا  
فَتَأْتِ تَحْتَ مُجَرِّهَا وَاشْرَبْ تَسْنِيمَ مُعْجَرِهَا  
لَا مُمْتَرِجًا وَبِمُتَرِّجِ

Oradaki pınarlardan içecek, yeşil cennet nimetlerine  
erişeceksin.  
O gölgeliklerin altında huzur bul;  
Saf ve berrak olan Tesniminden başka bir şeyle karışmış  
**(ebrarden ise) ve karışmamış (mukarrebinden ise)**  
**olarak içersin.**

(27)

قَالَزَمْ بِتَقَى الْمَوْلَى أَبَدًا مَنْ عَاشَ بِتَقْوَى اللَّهِ عَدَا  
بِالْعَزِّ عَدَا مِمَّنْ حُمِدَا مُدِخَ الْعَقْلِ الْآتِيهِ هُدَى  
وَهَوَى مُتَوَلٍّ عَنْهُ هِيَ

Allah'ın takvasına daima bağlı kal;  
Kim Allah'ın takvasıyla yaşarsa, yarın izzet ve şeref  
sahibi olur.  
**Takva ile hidayete ermiş bir akıl övülmüştür.**  
**Heva ve hevesin peşine giden akıl ise zemmedilmiştir.**

(28)

وَكَلَامُ اللَّهِ هِدَايَتُهُ نُورٌ لِلْقَلْبِ قِرَآنُهُ  
لِلْأَقْوَمِ يَهْدِي آيَتُهُ وَكِتَابُ اللَّهِ رِيَاضَتُهُ  
لِلْعُقُولِ الْخَلْقِ بِمُنْدَحِجِ

Allah'ın keliması bir hidayet kaynağıdır;  
Onun okunması kalplere nur saçar. Ayetleri en doğru  
yola iletir.  
**Allah'ın kitabını öğrenmek, insan aklını doğru yola  
yönlendirir.**

(29)

إِعْلَمَ فَالْتَأَسَ سَرَائِهِمْ عُلَمَائِهِمْ فَسَبَّاهُمْ  
بِتَقَى وَ هُدَى وَعَدَاتِهِمْ وَخِيَارَ الْخَلْقِ هُدَاتِهِمْ  
وَسِوَاهُمْ مِنْ هَمَجِ الْهَمَجِ

Bil ki, toplumun en üstünleri âlimlerdir.  
Onların rehberliğinde takva ve hidayet bulunur.  
**En hayırlı insanlar, insanlara yol gösterenlerdir;**  
**Diğerleri ise şaşkın sürüler gibidir.**

(30)

عَنْ نَفْسِكَ لِاتِّمَانٍ كَسَلًا بِالطَّاعَةِ جَاهِدْهَا عَمَلًا  
أَقْدِمُ لِشَجْدٍ لَهَا جَدَلًا وَإِذَا كُنْتَ الْمَقْدَامَ فَلَا  
تَجْنَحْ فِي الْحَزْبِ مِنَ الرَّهْجِ

Nefsinin tembelliğinden sakın;  
Onu itaate yöneltmekle nefsinle savaş çabala. Giriş ki  
onunla mücadele edesin.  
**Savaşta en önde gidenlerden ise, (savaşta) tozdan  
korkarak yılgınlık gösterme.**

(31)

لِنْ رُمْتُ مِنَ الْأَمْرِ الرَّشْدَا فَأَنْظُرْ مَاذَا فِي الْكَوْنِ بَدَا  
فَعَلَى اللَّهِ إِخْتِجَنَ صَمَدًا وَإِذَا أَبْصَرْتَ مَنَارَ هُدًى  
فَاطْهَرْ قَرْدًا فَوْقَ النَّبِجِ

Doğru yolu arıyorsan, kâinatta görünenlere bak.  
Samed olan Allah'a dayan.  
**Eğer hidayet nurunu görüyorsan,  
O'na sımsıkı sarıl ve tek başına tepelerin üstüne çık.**

(32)

مَا بَالُ نَفْوِيسٍ قَدْ وَجِدَتْ لِهُمُومِ الْعِشْقِ إِذَا نَجَدَتْ  
وَبَلْوَعِ تِيفَافِهَا مَجَدَتْ وَإِذَا أَشْتَاقَتْ نَفْسٌ وَجَدَتْ  
أَلَمًا بِالشُّوقِ الْمُغْتَلِجِ

Nefisler, aşkın yükünü taşıdığında neden bu kadar zayıf  
kalıyor?  
Aşkın acısı ve yakıcılığıyla güç bulurlar.  
**Bir nefis aşka tutuşursa,  
Bu tutku onda derin ızdıraplar doğurur.**

(33)

فِي الطَّاعَةِ نَفْسُكَ مَا حِكَّةٌ فَاجْهَدُ فِيهَا الْخُورَ لَا حِكَّةٌ  
بِكَ فِي الْفِرْدَوْسِ وَ زَا جَكْتُ وَثَنًا يَا الْحُسْنَى ضَا حِكَّةٌ  
وَتَمَامُ الصَّبْرِ عَلَى الْقَلْبِ

Nefsin, itaat konusunda zorluklar çıkarır.  
Gayret et, çünkü cennetteki huriler senin için hazırdır.  
Firdevs cennetinde sevinçle karşılanacaksın;  
**O güzelliklerin dişleri gülüyor ancak tam  
gülümsemeleri seninle olacaktır.**

(34)

فِي الْخَلْقِ لَهُ حِكْمٌ رَمِعَتْ عَنْ إِحَاطَتِنَا الْعُظْمَا قُمِعَتْ  
كَيْفَ الْحُكْمَا فِيهَا طَمِعَتْ وَعَيْنَا الْأَسْرَارِ قَدْ جُمِعَتْ  
بِأَمَانَتِنَا تَحْتَ الشَّرْحِ

Mahlukatta nice hikmetler vardır ki,  
Onları kuşatmaktan büyük insanlar bile alıkonulmuştur,  
nasıl olur da hâkim (filozof) kimseler onu bilmek ister.  
**Sırların heybeti toplanmıştır, emaneti koruyan da  
heybenin bağlarıdır.**

(35)

الَّذِينَ حَبُّ لِصَاحِبِهِ وَالْفُطْرُ مَعِيَ سَاحِبِهِ  
يَنْقُصُ لَئِنْ عَنِ لَاحِبِهِ وَالرِّفْقُ يَكُونُ لِصَاحِبِهِ  
وَالْخَرْقُ يَصِيرُ إِلَى الْهَرَجِ

Yumuşak huylu olmak dostluk getirir,  
Sert davrananlar ise dostlarını kaybeder.  
**Nazik davranmak her zaman faydalıdır,  
Ancak sert davranmak, sonucu savaşa (karmaşaya)  
sürükler.**

(36)

قُلْ عَبْدَ حَمِيدٍ يَا سَنَدِي يَا أَفْضَلَ خَلْقٍ كُنْ مَدَدِي  
وَعَلَيْهِ صَلِّ بِالْأَعْدَدِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَى الْمَهْدِي  
الْهَادِي النَّاسَ إِلَى النَّجَى

Ey Hamid'in kulu! Ey en üstün yaratılmış! Bana yardım et.

O'na sayısız salat ve selam getir.

**Allah'ın salatu mehdi (peygamberimiz) üzerine olsun, insanları doğru yola iletene.**

(37)

وَعَلَى الْأَصْحَابِ وَعِزَّتِهِ فَهُمْ تَبِعُوا فِي هِجْرَتِهِ  
أَوْوًا وَسَعَوْا فِي نُصْرَتِهِ وَأَبَى بَكْرٌ فِي سِيرَتِهِ  
وَلِسَانُ مَقَالَتِهِ اللَّوَجُ

Ashabına ve ehlibeytine de selam olsun.

Onlar, hicret yolunda onu takip etmişlerdir.

Onu koruyup desteklediler.

Ebu Bekir de onun yolunda,

**Dilinden doğru haklı sözleri hiç eksik etmedi.**

(38)

بَذَلَ الصَّدَقَاتِ بِهَمَّتِهِ وَقَفَى الْمُصْطَفَى فِي شَيْبَتِهِ  
سَبَقَ الْفُضْلَا فِي أُمَّتِهِ وَأَبَى حَفْصٌ وَكَرَامَتِهِ  
فِي قِصَّةِ سَارِيَةِ الْخَلِجِ

O, sadakaları cömertçe verdi

Mustafa'yı özelliklerinde takip etti, ümmette faziletlileri geçti.

**Ebu Hafs ve yorgun Sâriye kıssasındaki kerametini de hatırla.**

(39)

ثَانِي الْخُلَفَاءِ الْعَدْلِ الْبَاسِلِ حَامِي الصُّعْفَا الْبَرِّ الْفَاضِلِ  
فَارُوقُ الْحَقِّ مِنَ الْبَاطِلِ وَأَبِي عَمْرِ ذِي الثَّوَرَيْنِ أَلْ  
مُسْتَحْيِ الْمُسْتَحْيَا الْبِهِجِ

Adaletli halifelerin ikincisi, kahraman ve merhametlidir.  
Mazlumların koruyucusu ve fazilet sahibidir.  
O, hakkı batıldan ayıran Faruk'tur.  
**Zinnureyn, halkı ve huluku güzel olan ve haya sahibi  
olan Ebu Amr (Hz. Osman) da hatırla.**

(40)

قَدْ جَمَعَ جَيْشَ الْعُسْرِ كَذَا آتَاءَ اللَّيْلِ تَلَا شَقِيذًا  
وَأَسْتَشْهَدَ يَوْمَ الدَّارِ بِذَا وَأَبِي حَسَنِ فِي الْعِلْمِ إِذَا  
وَأَقَى بِسَخَائِهِ الْخُلُجِ

Ceyşü'l-Usre'yi hazırlamıştı, gece gündüz Kur'an  
okumuştur.  
O, şehit edildiğinde bununla (Kur'an okurken) evinde  
şehit edildi.  
**Ebu'l-Hasan'ı da dağılmış bulutlar gibi ilmini bir  
araya topladığı zamanı da hatırla.**

(41)

سَيِّفُ اللَّهِ الْغَالِي الْهَمَمِ أَسَدُ الْقَهَّارِ بِمُرْدَحِمِ  
أَصْلُ الْحَسَنِينِ الْمُحْتَرَمِ فِيمَنْ نَفْسِ رَبِّ النَّسَمِ  
عَنَّا الْكُرْبَاتِ بِالْفَرْجِ

Allah'ın yüce kılıcı, büyük azimli bir yiğittir.  
Savaş meydanlarının arslanıdır.  
O, Hz. Hasan ve Hüseyin'in muhterem babalarıdır.  
**Onların sayesinde Rabbimiz, sıkıntılarımızı feraha  
kavuşturur.**

### 3. SONUÇ

Netice itibariyle *Kasîde-i Münferice* 11. ve 12. yüzyıllarda yaşamış olan daha çok İbnü'n-Nahvî ismiyle tanınan Tunuslu Muhammed b. Yûsuf et-Tevzerî'nin yazmış olduğu Arapça manzum bir eserdir. Gerek kasîdenin yazılış sebebi gerekse sonrasında halk üzerinde bıraktığı etki asırlarca tesirini sürdürmesine vesile olmuştur. Bu sebeple *Kasîde-i Münferice* üzerine Müslüman âlim, şâir ve sûfilerce pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan bir tanesi de Abdülhamid Hamdi Efendi tarafından yapılan *Kasîde-i Münferice* tahmîsidir. Abdülhamid Hamdi Efendi 20. yüzyılda Harput'ta yaşamış bir âlimdir. Hamdi Efendi *Kasîde-i Münferice*'nin her bir beytinin öncesine bir üçlük bend eklenmek suretiyle Arapça olarak edebî bir tahmîs kaleme almıştır. Bu tahmîs oğlu Kemâleddin Efendi tarafından Türkçe bir şerh eklenerek 1899 yılında basılmıştır. Tahmîsin içeriğini ise kısaca şu şekilde özetlemek mümkündür:

İlk bölümlerde belalar ve sıkıntıların artmasının ilâhî lütufların kapısı olacağına işaret ederek, kişinin bela ve sıkıntılara sabırlı olması gerektiğini zirâ mûsibetlerin sabır ve sebat ile nimete dönüşeceğini anlatmıştır. Gece karanlığını aydınlatan yıldızlara dikkat çekerek en sıkıntılı zamanlarımızda bile bir aydınlığın yâni çıkış yolunun bulunduğu işâret etmiştir. Devamında Allah'ın ihsanlarının sınırsızlığını anlatmış ancak insanın aceleci olmaması gerektiğini, acelenin zarar getirdiğini söylemiştir. Bu noktada Levh-i Mahfûz'a dikkat çekerek her işin yazılı olduğunu sadece zamanını beklediğini anlatmıştır. Allah'ın rahmetini bereketli yağmur bulutlarına benzeterek ancak vakti geldiği zaman yeryüzüne ineceğinden söz etmiştir. Levh-i Mahfûz'daki yazılı ve korunmuş olan işlerin mutlaka gerçekleşeceğini sadece zamanına esir olduğunu

ilişkilendirip insanı sabra ve tevekküle yönlendirmiştir. Allah'ın nimetlerinin sınırsızlığını umûm mahlûkat için manevî imdâd tercellî ettiğini bildirmiştir. Füyûzât-ı rabbâniyenin dolayısıyla ilâhi yardımların tecelligahının kalp olduğunu vurgulayarak kalbin her türlü menfî alâkalardan kesilip temiz tutulmasını öğütlemiştir. Tasavvuftaki nefis tezkiyesini ve kalp tasfiyesini ilâhi feyiz ve yardımlarla doğru orantılı olarak ilişkilendirip sıkıntılara karşı çözüm olarak tavsiye etmiştir.

İnsanlardaki dünyevî ve uhrevî her türlü tedenni ve terekkiyâtın bir hikmet üzere gerçekleştiği, kimi kulların isteklerinin olduğu kimi kulların ise geri kaldığı vurgulanarak hepsininde Allah'ın adalet ve hikmetinden bağımsız gerçekleşmediği kâidesinin unutulmaması gerektiği bildirilmiştir.

İlâhi hükümlerin gayb âleminden şehâdet âlemine kulların harekâtına ve muâmelâtına sebep olarak husûle geldiği anlatılmıştır. Âfâk ve enfüste tecelli eden tüm bu hakikatleri ancak nefsini temizleyen akıl sahiplerinin anlayabileceğini câhil ve akılsız olanların ise bundan gafil bulundukları belirtilmiş, bir takım nasihatler sıralanmıştır. Kişinin hidayetten sonra kazanmış olduğu manevî derecelerin muhafaza edilmesi gerektiği öğütlenmiş ve üzerinde durularak anlatılmıştır. Allah'a yapılan manevî yolculuğun sonunun olmadığı bu sebeple hidayet tecellilerinin ve feyzlerinin elde edilmesinde hırslı olunmaması gerektiği mânevi makâmların, seyr-i sülûk esnasındaki sırların keşfinin, bunun sonucu oluşabilecek kibir ve gururun sâliklerin ayağını kaydıracak büyük tuzaklar olduğu hatırlatılmıştır. Bu tuzaklara düşmemek içinde diğer beyitlerde sırasıyla takvadan ayrılmamak gerektiği, iyiliklerin durgunlaştığı zaman arttırılması gerektiği, Allah'a isyan sayılacak en ufak amellerin dahi şeytan tarafından süslü gösterileceği dolayısıyla buna aldanmamak gerektiği anlatılmıştır.

Tavsiyelerde üzerinde durulacak önemli bir nokta da gece yarısı teheccüd namazında Ku'an-ı Kerim'in hüznünlü bir hâl ile tefekkür edilerek okunması olmuştur. Bu ibâdeti yapmanın sıkıntılardan kurtuluşa, kalbin temizlenmesine ve cennette de yüce mertebelere erişilmesine vesile olacağı vurgulanmıştır. Kur'an-ı Kerim'i okumanın her bir mü'minde fitrî istidadı nisbetinde gizli nurları açığa çıkaracağını belirtmiştir.

Eserin diğer bölümlerinde genel olarak ayrıntıya girilmeksizin nefs-i emmare yerilmiş akl-ı selim övülmüş takva, havf ve reca tavsiye edilmiştir. Mânayı kuvvetlendirmek için olsa gerek bu lafızların tekrar edildiği görülmüştür. Nefs-i Emmarenin tuzaklarına düşülmemesi gerekliliği, nefsin belâyâ iştîyâk oldukça mihnetlere tesadûf edeceği ne olursa olsun şikâyet etmeksizin sabır ve mücadelenin devamlılığı vurgulanmıştır. Sâlâvât beyitlerine geçmeden hemen önce bir hatırlatma ve tavsiye üzerinde durulmuştur. Cenâb-ı Hakkın hikmetlerinin sonsuzluğunu bunları ihâtanın imkânsızlığı hatırlatılmış ayrıca felsefecilerin saf akılla nasıl anlamayı ümit ettiklerinin şaşkınlığını dile getirilmiştir. Esrâr-ı İlahiye'nin ancak Allah'ın iznine bağlı olarak havâs-ı mü'minînin mükemmel kalplerinde südür edeceği belirtilmiştir. Son bir tavsiye olarak ise yüce mertebelere ermek isteyen sâliklerin mutlaka yumuşak huyluluktan ayrılmaması gerektiğini bildirmiştir.

Kasîde'nin son beş bölümü başta Peygamber Efendimiz olmak üzere Hulefâ-i Râşidin, Hasan ve Hüseyin Efendilerimize duaya ayrılmıştır. Dua bölümünlerinde Peygamberimiz'den sonra Hz. Ebûbekir'i hulefâ-yı Râşidîn'in evveli, eimme-i dînin efdali olarak anmıştır. Genellikle adaleti ile bilinen Hz. Ömer'i ise Sâriye kıssasındaki gösterdiği açık kerâmeti ile anmıştır. Hz. Osman'ı Efendimiz (s.a.v)'e iki kere damat olması, iyi

huyluluğu ve cömertliği ile Hz. Ali Efendimizi ise pek çok faziletiyle birlikte ilmi ve ilmi ledünnî denizinin dalgıcı olarak yâd etmiştir. Ayrıca Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i anmayı da ihmal etmediği görölmüştür.

#### 4. KAYNAKÇA

- Alzyout, H. (2013). *Kasîde-i Münferice ve İsmâîl Ankaravî'nin Hikem-i Münderice Fî Şerhi'l-Münferice'si*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aslan, A. (1998). "Harput'ta Bir Âlim Sülâlesi: Efendigil Âilesi", *Dünyüyle Bugünüyle Harput*, ss. 77-102 içinde. Elazığ:
- Bulut, E. (2022). "Harputlu Abdülhamit Hamdi Efendi'nin (1830-1902) İnsan Fiilleri Meselesine İlişkin Fikirleri ve Değerlendirilmesi", *Amasya İlahiyat Dergisi*, (19). Amasya: 9-43.
- Çelebî, Kâtip (1633). *Keşfü'z-Zünûn an Esami'l-Kütüb ve'l-Fünûn*, (Haz. Basha, İ.). Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Durmuş, İ. ve Elmalı, H. (2000). "İbnü'n-Nahvî", *DİA* ( c. XXI, ss. 163-164). İstanbul.
- el-Kasîdetü'l-Münferice, 11 Mayıs 2024 tarihinde Türkiye Yazma Eserler Kurumu: <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/303154> adresinden alındı.
- Gemi, A. (2015). "Abdülhamid Hamdî Harpûtî Efendi ve Arap Dili ve Edebiyatına Katkıları", *Uluslararası Harput'a Değer Katan Şahsiyetler Sempozyumu*. Elâzığ
- İnal, M. (1988). *Son Asır Türk Şâirleri I*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kara, R. (2021). "Türk Edebiyatında Kasîde-i Münferice Şerhleri", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* (27): 327-373.

Kara, R. (2021). *Kasîde-i Münferice'nin Türkçe Şerh ve Tercümeleri ve Mustafâ İsâmeddîn Üsküdârî'nin Şerhü Kasîdeti'l Münferice'si*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karataş, A. (2015). “Harput Ulemâsından Müderris-Müftü Mehmed Kemâleddin Efendi”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (49): 29-125.

*Kasîde-i Münferice Tercümesi*, 07 Mayıs 2024 tarihinde Türkiye Yazma Eserler Kurumu: <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/128804> adresinden alındı.

*Kasîdetü'l-Münferice*, 11 Mayıs 2024 tarihinde Türkiye Yazma Eserler Kurumu: <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/635131> adresinden alındı.

*Kasîde-i Münferice Tercümesi*, 11 Mayıs 2024 tarihinde Türkiye Yazma Eserler Kurumu: <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/248021> adresinden alındı.

*Manzûm Kasîde-i Münferice Tercemesi*, 07 Mayıs 2024 tarihinde Türkiye Yazma Eserler Kurumu: <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/163435> adresinden alındı.

Tahir, M. (2016). *Osmanlı Müellifleri*, (Haz. Saraç, Y.). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.

Pala, İ. ve Kılıç, F. (2020). “Musammat”, *DİA*, (c.XXXI, ss. 233-235). Ankara.

Sunguroğlu, İ. (1958). *Harput Yollarında II*. İstanbul: Yeni Matbaa

- Yazar, S. (2011). *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zirikli, H. (2002). *el-A'lâm*. Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melayin.

# TASAVVUFTA İLERİ ARAŞTIRMALAR

**yaz**  
yayınları

YAZ Yayınları

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3

İscehisar / AFYONKARAHİSAR

Tel : (0 531) 880 92 99

yazyayinlari@gmail.com • [www.yazyayinlari.com](http://www.yazyayinlari.com)